

#Näthat

En jämförelse av det straff- och civilrättsliga förfarandet ur ett brottsofferperspektiv

Amanda Tapani

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
1.1	Syfte	4
1.2	Avgränsning	5
1.3	Metod och material	5
1.4	Teoretiska utgångspunkter	8
1.4.1	Vad händer med oss på internet?	8
1.4.2	Brottsoffret – definitionen, behoven och näthatets påverkan	10
1.4.3	En viktimologisk syn på rätten	12
2	Straffrättsliga förfarandet.....	13
2.1	En utredning av gällande rätt	13
2.1.1	Olaga hot	13
2.1.2	Sexuellt ofredande	14
2.1.3	Förtal.....	16
2.1.4	Förolämpning	18
2.2	Allmänt och enskilt åtal	19
2.2.1	Brottsoffrets roll vid allmänt åtal.....	20
2.2.2	Brottsoffrets roll vid enskilt åtal.....	21
2.2.3	En utvidgad möjlighet att väcka allmänt åtal	22
2.3	Brottsoffrets rätt till målsägandebiträde	23
3	Civilrättsligt förfarande.....	25
3.1	En utredning av gällande rätt	25
3.1.1	Person- och sakskada samt ren förmögenhetskada	25
3.1.2	Kränkningersättning.....	26
3.1.2.1	Bestämmande av ersättningens storlek	27
3.2	Brottsoffrets roll i tvistemålsprocessen	29
4	Diskussion	30
4.1	Brottsoffrets utsatthet vid civilt mål	30
4.2	Stor börda läggs på brottsoffret vid enskilt åtal.....	32
4.3	Höga beviskrav vid brottmål	33
4.4	En utökad rätt till målsägandebiträde	36
5	Slutsats	38

Käll- och litteraturförteckning.....	40
Offentligt tryck.....	40
Regeringens propositioner (Prop.).....	40
Statens offentliga utredningar (SOU)	40
Rättspraxis.....	40
Litteratur.....	41
Övriga källor	43

1 Inledning

Instagram, Twitter, Facebook, Skype, Snapchat, bloggar – alla är de olika typer av medier vi kan använda oss av för att kommunicera med varandra över internet, och de är bara en bråkdel av den oändliga mängd som idag finns tillgängliga på internet. Genom internet har vi möjlighet att kommunicera med människor världen över och inte bara den begränsade kretsen vi har runt oss. Vi kan skicka meddelanden till varandra, publicera bilder och videor, skriva inlägg med våra tankar, föra videosamtal och live-streama olika händelser. Internet har alltså gett oss en arena för en näst intill oändlig kommunikation. Men internets kommunikationsnät innebär också större risk för att personers integritet kränks av andra internetanvändare. Precis som i verkliga livet kan en person utsättas för hot, sexuella ofredanden, förolämpningar och förföljelse genom meddelanden, spridande av bilder med kränkande innehåll, mottagande av bilder med kränkande innehåll, kommentarer i offentliga forum etc. Men skillnaden när detta görs över internet är att det kan få en så mycket större spridning, det kan göras anonymt och även om en gärningsperson blir dömd kan de kränkande uppgifterna ligga kvar på internet långt efteråt och fortsätta viktimisera den drabbade.¹

På senaste åren har begreppet ”näthat” börjat florera och det har fått uppmärksamhet i media. Exempel på detta är Sveriges televisions Uppdrag granskning i avsnittet ”Män som näthatar kvinnor” som sändes 6 januari 2013, där en rad kvinnor som är journalister, författare, bloggare och debattörer delar med sig av sina erfarenheter av hat de mottagit. Ett annat exempel är tv3:s serie Trolljägarna, som började sändas under våren 2014, där personer som anonymt kränkt andra på olika internetforum letas upp och ställs till svars. I det programmet kunde även offren ibland få hjälp av Juridiskinstitutet att driva en civilrättslig skadeståndstalan. Genom att driva en civilrättslig skadeståndstalan då ett brott har begåtts istället för att driva ett brottmål väcker programmet Trolljägarna frågan angående vilket område av rätten som näthat bör hanteras inom. Genom att ge utrymme för brottsoffrens berättelse och erfarenheter av näthat väcks också frågor som dagens lagstiftning är tillräcklig och hur rättsväsendet kan ge stöd till brottsoffer som utsatts för näthat.

1.1 Syfte

Genom studier av svensk lagstiftning kommer gällande rätt inom straff- och civilrätt när personer utsatts för näthat att utredas och ligga till grund för en jämförelse av de två rättsliga förfarandena. Jämförelsen kommer att göras ur ett brottsofferperspektiv där brottsoffrets roll

---

¹ Se bl.a. Prop. 2013/14:47, sid. 25 samt HovR B 4683-13.

samt hur brottsoffers behov tillgodoses i de två förfarandena ligger till grund för analysen. Inom straffrätten kommer skillnaden på brottsoffrets ställning vid allmänt och enskilt åtal studeras och tas i beaktning vid jämförelsen. Utifrån detta kommer sedan en studie av brottsoffers rätt till målsägandebiträde utföras och det ges förslag på lagstiftningsåtgärder i syfte att förbättra situationen för de som utsatts för näthat.

1.2 Avgränsning

Då begreppet näthat kan täcka in många olika sorters kränkningar på nätet har fyra brott valts ut inom straffrätten. Genom detta begränsas uppsatsen till att endast avhandla olaga hot (4:5 Brottsbalken, BrB), förtal (5:1 BrB), förolämpning (5:3) samt sexuellt ofredande (6:10). Urvalet grundas i brottens form, då de är brott som kan ske såväl i fysisk form som på nätet. Två av dem, olaga hot och sexuellt ofredande, ligger under allmänt åtal vilket förtal och förolämpning inte gör. Detta öppnar för en analys av hur skillnaden i åtal kan ha inverkan på brottsoffret. Gällande civilrätten studeras skadeståndslagens, SkadestL, kränkingsersättning i 2:3 i syfte att redovisa hur ett skadestånd bestäms i detta fall. Detta då det är denna lagregel som kan tillämpas i en jämförbar situation som de ovanstående fyra fallen. Processuella frågor berörs inte annat än i den bemärkelsen att en diskussion runt rätten till målsägandebiträde förts.

Inom ämnet näthat kan en diskussion föras kring yttrandefriheten, bl.a. fall då två parter yttrandefrihet kolliderar. Dels människors rätt att kunna yttra sig på nätet, men även människors rätt att uttrycka sig på nätet utan att bli utsatt för attacker och kränkningar av den personliga integriteten. Då uppsatsen främst är tänkt att belysa gällande rätt i de fall näthat har konstaterats samt hur brottsoffrets intressen tas tillvara på i de olika processerna kommer denna diskussion inte att föras mer än kortfattat i frågan om allmänt och enskilt åtal.²

1.3 Metod och material

Genom studier av svensk lagstiftning, förarbeten, praxis samt doktrin har gällande rätt fastställts. Genom studier av förarbeten har lagstiftarens intention med bestämmelserna utretts och legat till grund för en förståelse för hur dessa kan tillämpas på brott som de som faller inom termen näthat. Praxis har studerats i syfte att se hur lagen faktiskt tillämpas. Detta har främst gjorts för att studera hur domstolar har tolkat lagstiftningen och lagstiftarens intention med den. Det ligger en viss problematik i att lagstiftning som används ofta är gammal och inte anpassats efter dagens internetanvändande. Detta gör att domstolarnas praxis inom ämnet har en stor roll

---

² För en djupgående diskussion kring näthat och yttrandefriheten, se Enarsson och Naarttijärvi, 2015.

i syftet att utreda lagtillämpning vid fall av näthat. Praxis har även använts i syfte att förtydliga vilka beteenden på internet som fallit in under de bestämmelser som studerats i detta arbete. För en av brottstyperna, förolämpning, har praxis som använts berört förolämpningar som skett i den s.k. fysiska världen, dvs. de har inte skett på nätet. Detta pga. att praxis på området är mycket begränsad, något som kan bero på att brottet förolämpning konsumerats av andra brott. Praxis har använts från olika instanser och vägledande i urvalet har varit de gärningar som varit grund för domarna. Detta i syfte att ge exempel på vilka sorters gärningar på internet som faller in under de bestämmelser som utreds. En stor del av den praxis som använts har avgjorts i underinstanser och inte i Högsta domstolen, HD. Notera därför att de inte utgör prejudikat på det sätt som HD-domar gör. I de fall någon dom tagits upp i HD har huvudfrågan ofta berört skadeståndsdelen och inte gärningsbeskrivningen. Detta märks även i uppsatsen då de fall där HD-domar använts har det berört skadeståndsfrågan, medan underinstansers domar har använts i syfte att ge exempel på vilka handlingar på internet som kan utgöra sexuella ofredanden, olaga hot, förtal eller förolämpning. Juridisk litteratur har främst använts i kompletterande syfte att skapa en helhetsbild över de aktuella bestämmelserna och deras tillämpningsområden. Doktrin har även studerats i syfte att skapa en generell förståelse över vilka olika gärningar som faller in under de bestämmelser som studeras, samt vilka omständigheter som vägs in vid bestämmandet av skadestånd. Inom skadeståndsrätten har särskilt Schultz arbete studerats då det specifikt berör skadestånd och möjligheten samt tillvägagångssätt för enskilda individer att föra en civilrättslig skadeståndstalan i fall de utsatts för näthat.

Då uppsatsen har ett viktimologiskt perspektiv har brottsofferbegreppet definierats. Detta genom studier av hur brottsoffer rättsligt definieras i svensk lagstiftning samt hur det definieras i FN:s brottsofferdeklaration. I syfte att skapa underlag för huruvida brottsoffers behov tillfredsställs har en utredning gjorts gällande vad ett brottsoffer kan ha för behov, detta då det är en grundtanke som genomsyrar viktimologiska perspektivet. Genom att använda forskning om brottsoffers generella behov tillsammans med forskning på detaljnivå där specifikt behov hos personer utsatta för näthat studerats, har en helhetsbild skapats över brottsoffers reaktioner och behov. Inom ramen för brottsoffer utsatta för näthat har även forskning om människors beteenden på internet studerats och i sin tur kunnat förklara en möjlig uppkomst till utsattheten. Detta i syfte att skapa underlag för en diskussion gällande vad som kan skilja i behov hos brottsoffer för näthat. Slutligen har även studier av vetenskapliga artiklar inom viktimologi legat till grund för en förståelse för vikten av att brottsoffers roll studeras och vad viktimologin har för betydelse för rättsvetenskapen och rättstillämpningen. Valet av artiklar

i ämnet har främst baserats på att dessa tar upp brottsoffret roll och hur forskning inom ämnet kan återspegla rätten ur det perspektiv den i mångt och mycket är skapad för, individen.

Inför jämförelsen av straff- och civilrättsliga förfarandena har brottsoffrets roll i de två olika förfarandena utretts. Till grund för detta har främst forskning inom viktimologi, kriminologi och skadeståndsrätt använts. Inom straffrätten har brottsoffrets roll vid allmänt och enskilt åtal behandlats separat, detta då rollen förändras för brottsoffret beroende på om allmänt åtal väcks eller inte. Inom allmänt åtal har det material som använts studerat brottsoffret ur olika vinklar vilket bidrar till en nyanserad bild av brottsoffrets roll samtidigt som det tydliggör den komplexitet som råder i frågan. För brottsoffrets roll vid enskilt åtal är materialet begränsat och i den rapport från Brottsförebyggande rådet, Brå, som använts har konstaterats att inte finns tillräckligt med data på området för att göra en analys av enskilda personers erfarenheter av processer då enskilt åtal väckts. Information har istället samlats in från domstolsverket och åklagare. Denna brist på data kan även visa på att enskilt åtal används i liten omfattning. Detta är något som tagits i beaktande vid analysen av brottsoffrets roll vid enskilt åtal. Valet av material för brottsoffrets roll inom det civilrättsliga förfarandet motiveras genom att det dels riktar in sig på just de brott som utreds i denna uppsats dels pga. att det är ett tydligt material som förklarar processen genom att visa på vad en klagande part behöver förbereda inför en huvudförhandling. Det visar därmed vilken roll brottsoffret förväntas ta i en civilrättslig process.

Ytterligare en faktor som tagits i beaktande vid jämförelsen av straff- och civilrättsliga förfarandet har varit det stöd som idag finns tillgängligt inom straffrätten, genom rätten till målsägandebiträde. Dels har en utredning gjorts i syfte att fastställa när ett brottsoffer har rätt till målsägandebiträde. Detta har gjorts genom studier av gällande rätt tillsammans med dess förarbeten i syfte att utreda hur lagen ska tolkas. Dels har en studie av målsägandebiträdets betydelse för brottsoffret och i längden för rättsprocessen utförts. Till grund för detta har en rapport från Domstolsverket använts där en utvärdering skett av tillämpningen av lagen om målsägandebiträde. Rapporten är från år 1996, och hänsyn har tagits till det genom att också studera en rapport från 2009 utförd av Brå där tillämpningen av lagen om målsägandebiträdets har utretts ytterligare och visat ett liknande resultat som Domstolsverket rapport.

Utifrån den jämförelse av straff- och civilrätt som gjorts ur ett brottsofferperspektiv samt utredningen av det tillgängliga stödet i form av målsägandebiträde har en diskussion förts gällande inom vilket förfarande brottet näst bör hanteras. Det har även legat till grund för det förslag på lagstiftningsåtgärder samt andra åtgärder gällande förundersökningsarbetet, som bör

görs i syfte att underlätta för personer som utsatts för näthat samt ta tillvara på deras behov inom rättstillämpningen.

1.4 Teoretiska utgångspunkter

1.4.1 Vad händer med oss på internet?

Varför ens göra en åtskillnad på kränkningar som sker på internet och i verkligheten? Det kan argumenteras för att kränkningar som sker på nätet inte bör särskiljas från sådana som sker i fysiska världen, men forskning har visat på att det kan anses röra sig om en annan sorts kriminalitet. Detta då internet skapar en ny arena där gärningspersoner kan vara något så när anonyma eller utge sig för att vara någon annan. Det innebär också att gärningspersonen kan handla utan att riskera att bli upptäckt av sitt offer eller riskera att själv motta kränkningar, förutsatt att offret inte vet vem gärningspersonen är. En del i att förstå näthat och hur det bör hanteras är att öka förståelsen för vem som är gärningspersonen på internet och varför just internet har blivit ett forum för hot, kränkningar och utnyttjande. Suler³ skriver om vad just internet gör med människans beteende och hur det förändras jämfört med vårt beteende i verkligheten.

Det har visats att människor säger och gör saker på internet som de vanligen inte skulle säga eller göra i verkligheten och Suler beskriver detta som ”The Online Disinhibition Effect” dvs. att våra begränsningar för vad vi gör och hur vi kommunicerar på internet blir mindre. Enligt Suler bidrar sex olika faktorer till denna effekt.⁴ Anonymitet, osynlighet, asynkronitet (det sker inte i realtid), ”solipsistic introjection” (att gränserna för jaget ändras), upplevd/bortkopplad fantasi samt minskad/förändrad effekt av status och auktoritet.⁵ Anonymiteten och osynligheten, eller åtminstone upplevelsen av den, är en stor bidragande faktor till att vårt beteende förändras och att vi kan vara mer öppna med våra känslor och tankar. Den kan ge en frihet att förstärka vissa sidor av en och tona ner andra, och kan rentav ge oss en ny identitet.⁶ Genom att personer uppfattar sig som anonyma när de utsätter någon för kränkning kan det också innebära en större möjlighet för gärningspersonen att attackera någon utan att själv behöva oroa sig för att själv bli ansatt.⁷ Med osynlighet menas det faktum att vi inte ser de människor vi skriver till. Saker som ögonkontakt, kroppsspråk och ansiktsuttryck

---

³ Department of Psychology, Rider University, New Jersey.

⁴ Suler, 2004, sid. 321.

⁵ Översättning tagen från SOU 2016:7, sid. 132 där Sulers artikel diskuteras.

⁶ Suler, 2004, sid. 322.

⁷ Kowalski, R. M., m.fl., 2014, s. 1107.

finns inte, vilket innebär mottagarens känslor inte uppfattas när något kränkande sker och det skapar upplevelsen av ett avstånd mellan vad vi är och vad vi säger, vilket gör oss mindre sårbara.⁸ Asynkroniteten som innebär att de interaktioner som sker inte förs i realtid utan snarare i efterhand kan göra det lättare att kringgå sociala normer eller värderingar eftersom personen inte behöver möta och påverkas av mottagarens reaktioner. Att inte höra vad andra säger kan också innebära att vi får en större tillit till vad en person skriver i ett meddelande än om samme person skulle säga det t.ex. i telefon. Detta eftersom när vi läser meddelanden skrivna av andra kan vi ”läsa upp” meddelandena i vårt huvud. Detta kan enligt Suler innebära att vi betonar och presenterar texter för oss själva och därmed kan ge dem andra innebörder än vad som ursprungligen var tänkt hos avsändaren. På internet kan vi även skapa en karaktär för oss själva. Dvs. en person eller karaktär som vi går in och ”spelar” under tiden vi är online, men som vi sedan lämnar kvar när vi stänger av datorn; vi ändrar därmed gränserna för jaget enligt Suler. Något som kopplas samman med detta är att känslan av att skapa en karaktär kan innebära att personer ”kopplar bort” det som sker på internet som någon sorts fantasivärld och i och med detta undviker att ta ansvar för vad de gjort på internet, då det inte upplevs som verkligt.⁹ Genom internet skalas även faktorer som vanligtvis påverkar människor i deras interaktion med andra, såsom en persons status eller auktoritet, bort. Detta påverkar hur vi bemöter andra människor och det kan upplevas lättare att prata med en vanligen auktoritär person, t.ex. en chef, på internet då det kan inge en känsla av en relation mellan jämlikar, snarare än arbetsgivare/anställd.

Dessa sex faktorer skapar tillsammans ”The Online Disinhibition Effect” och den kan användas till att förklara vilka faktorer som innebär att människor blir mer frispråkiga på internet. Suler poängterar även att hur mycket detta påverkar i varje fall av internetanvändande beror på individen själv och där tas bl.a. personligheten upp som en bidragande faktor.¹⁰ Denna forskning visar på att nätet skapar en annan typ av kriminalitet och därmed även en annan typ av utsatthet. Gärningspersonen kan för brottsoffret vara helt anonym, då brottsoffret inte vet om gärningspersonen är någon i dennes närhet, t.ex. en arbetskollega eller klasskamrat, eller någon okänd person i en annan del av landet skulle det kunna öka känslan av obehag och brist på kontroll. Det kan även ge en känsla av att det inte finns någon att ställa till svars för beteendet. Den anonymitet som nätet bidrar alltså inte bara till en mer ”gynnande” arena för gärningspersoner utan kan även anses innebära en ökad utsatthet för brottsoffer.

---

⁸ Suler, 2004, sid. 322.

⁹ Suler, 2004, sid. 323.

¹⁰ Suler, 2004, sid. 324-325.

1.4.2 Brottsoffret – definitionen, behoven och näthatets påverkan

Någon legaldefinition för vad ett brottsoffer är finns inte i svensk lag,¹¹ däremot definieras begreppet i FN:s brottsofferdeklaration från 1985. I denna framgår att ”offer” är personer som enskilt eller gemensamt har lidit fysisk, psykisk, ekonomisk eller känslomässig skada eller en väsentlig försämring av sina grundläggande rättigheter. Detta genom handlingar eller underlåtelser som strider mot medlemsstaternas strafflagar. Det krävs inte att det ska finnas en identifierad gärningsperson eller att gärningspersonen gripits, åtalats eller fällts. Termen offer sträcker sig även till att inkludera personer i det direkta brottsoffrets närhet, såsom omedelbar familj eller anhöriga och personer som har lidit skada vid ingripanden i syfte att hjälpa brottsoffret eller förhindra brott. Detta gäller för alla människor, oavsett kön, hudfärg, etnicitet, politisk åsikt, sexualitet, kultur och tradition m.m.¹² I denna uppsats menas med termen brottsoffer de som på något sätt blivit utsatta för kränkande behandling på internet. Detta oavsett om de lidit skada pga. av kränkningen. Begreppet omfattar därmed endast de som blivit direkt utsatta och tar alltså inte in den vidare kretsen av närstående till den utsatte.

När en person utsatts för ett brott kan det generellt sägas få några sorters följder för den drabbade. Vad dessa följder är skiljer sig mellan individerna men det bör ändå tas upp om det kan finnas några generella följder och även behov som setts hos många brottsoffer. För brottsoffer i allmänhet, dvs. inte specifikt brottsoffer för näthat, är några vanliga upplevelser rädsla att på nytt utsättas för brott, rädsla för att bli uppsökt av förövaren samt skuldbeläggande av sig själv som offer i syfte att känna en sorts kontroll och kunna motverka att drabbas igen. Brottsoffers behov kan vara praktiska, sociala och emotionella och kan exempelvis ekonomiskt stöd och samtalsstöd men främst information. Med information menas information om rättsprocessen, vad som kan förväntas av rättegången eller om skadestånd.¹³ I min mening är dessa reaktioner några som kan förväntas även i de fall då vi har brottsoffer som utsatts för näthat. Detta då brottsoffer för näthat precis som brottsoffer för fysiska brott har utsatts för en kränkning av den personliga integriteten, och behov såsom samtalsstöd och information kan anses relativt generella oavsett vilken sorts brott det rör dig om.

---

¹¹ Begreppet brottsoffer används dock i lagen (1994:419) om brottsofferfond där det i 3 § anges att brottsofferfondens medel ska användas för verksamhet som gagnar brottsoffer, däremot definieras inte termen.

¹² UN, General Assembly, Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34, 29 November 1985, Tillägg A, punkt 1-3. För inofficiell svensk översättning se www.brottsoffermyndigheten.se.

¹³ Lagerbäck, deras reaktioner och behov, sid. 13-14 samt 19-21, Goodey, 2005, sid. 121-122.

Gällande brottsoffer för näthat har forskning visat att det finns ett samband mellan att vara ett offer för näthat och utvecklingen av psykisk ohälsa och dålig psykosocial anpassning. Det har även visats att symptom som ångest, depressiva symptom och lägre självkänsla är en konsekvens av att utsättas för näthat.¹⁴ En annan följd av att personer utsatts för näthat är att de dragit sig för att delta i viktiga debatter och väljer bort arenor där de annars skulle befinna sig av den anledningen, detta av rädslan att utsättas igen.¹⁵ Det har blivit den utsattes ansvar att försöka hantera näthatet och förhindra att det händer igen, t.ex. genom att inte prata om ett provocerande ämne, inte delta i vissa debatter eller helt avlägsna sig från vissa arenor.¹⁶ Dessa rädslor och reaktioner ses i två exempel som Keats Citron tar upp när hon belyser två fall där två kvinnor utsatts för en s.k. ”nätmobb”. Ett exempel på en nätmobb är då en grupp människor går till attack mot en enskild person och skriver ut hot på offentliga forum, redigerar in offret i kränkande eller hotfulla bilder, lämnar ut personliga uppgifter, svartmålar offren genom att skicka påståenden till arbetsgivare.¹⁷ Keats Citron beskriver följderna för två kvinnor som råkat ut för detta. Ena kvinnan, Kathy Sierra, jobbade som programmerare och spelutvecklare och drev även en blogg där hon skrev om mjukvaru-utveckling. Under 2007 utsattes hon för anonyma attacker där hon fick motta både hot om strypning och våldtäkt. Attackerna skedde i form av inlägg, både som kommentarer på hennes blogg, men även på två andra forum som hon själv inte administrerade. Även hennes hemadress och motsvarande personnummer (Social Security number) lades ut för offentligheten. Efter detta stängde hon ner sin blogg och 2009 hade hon fortfarande inte bloggat på något annat forum. I det andra exemplet blev Bonnie Jouhari, en förespråkare för medborgerliga rättigheter, attackerad på en hemsida administrerad av en s.k. Vit Makt-grupp (White Supremacist group). Där publicerades inlägg med hennes hemadress, bilder på hennes barn, redigerade bilder på henne med hotfullt innehåll samt hotfulla kommentarer med antydning till hon skulle hängas och även instruktioner för hur man bygger en hemmagjord bomb. Efter att Jouhari mottog hotfulla telefonsamtal, både i hemmet och på jobbet, flyttade hon och dottern. Då boken skrevs 2010 innehar varken Jouhari eller hennes dotter körkort, registrering för att rösta i politiska val eller för bankkonton, detta i rädsla för att kunna sökas upp genom publika register.¹⁸ Den första kvinnan, Sierra, nämner att hon ställt inplanerade föreläsningar av rädsla och att näthatet gjort henne rädd att lämna huset.¹⁹ I dessa

---

¹⁴ Raskaukas, J., Stoltz A., 2007, sid. 564.

¹⁵ Se Citron, 2009 samt 2010, Dunkels, 2016.

¹⁶ Dunkels, 2016, sid. 29.

¹⁷ Citron, 2009, sid. 64.

¹⁸ Citron, 2010, sid. 31-32.

¹⁹ BBC News, 2007.

exempel ser vi alltså hur brottsoffer dels dragit sig undan från dessa arenor som inneburit att de blivit attackerade men även när näthatet drivit båda kvinnorna till åtgärder utanför internet, nämligen att ställa in planerade åtaganden samt flytta och aktivt försöka hålla sig utanför publika register. Det rör sig alltså om ett integritetsintrång så till den grad att offren har känt att den personliga säkerheten är hotad.

1.4.3 En viktimologisk syn på rätten

Viktimologi, eller läran om brottsoffret som det också kan benämnas, lägger fokus på brottsoffret och hur kriminalitet påverkar den utsatte. Det är ett tvärvetenskapligt område som bl.a. berör sociologi, psykologi, medicin, historia och rättsvetenskap och forskningen har ofta använts till att finna metoder för att utvärdera hur brottsoffer bemöts inom samhällets olika institutioner såsom sjukvården och rättsväsendet. Forskning på området har framför allt varit inriktad på att på att dels hitta metoder för att hjälpa brottsoffer inom sjukvård och rättsväsende, dels utvärdera hur brottsoffer bemöts av olika yrkeskategorier.²⁰

Genom forskning om brottsoffer och dess roll i rättsprocessen skapas även underlag för att kunna kritisera dagens rättsprocesser sett till vad brottsoffret har för roll i dem. Burman skriver om straffrättens funktion i samhället som ett system för värnande av individuella och samhälleliga intressen. Burman menar på att straffrätten inte bara är till för att straffa någon som brutit mot lagarna utan även för att denne har skadat vad straffrätten funnit värt att skydda, nämligen individen.²¹ I civilrätten har den enskilde en tydligare roll (benämns som kärende) än i straffrätten då det är denne som driver processen mot gärningspersonen och snarare använder rättssalen som ett forum att lösa en konflikt mellan parterna, med domstolens hjälp.²² I båda dessa förfaranden har alltså brottsoffret en roll, dels som skyddsobjekt men även som drivande kraft.²³

Genom att tillämpa ett viktimologiskt perspektiv och studera rätten utifrån brottsoffret och dess roll i rättsväsendet kan vi skapa underlag för diskussion om rätten och dess tillämpning. Ett exempel på detta är hur rätten till ersättning noterats vara kopplad till offrets beteende i viss mån. Detta ses bl.a. i fall när skadeståndsersättningen jämkats då skadelidande på något sätt medverkat till skadan t.ex. skadelidande har ansetts provocera gärningspersonen, deltagit i

---

²⁰ Granström och Mannelqvist, 2007/08, sid. 31-32.

²¹ Burman, 2013, sid. 289-290.

²² Schultz och Wiklander, 2013, Sid. 33.

²³ Mer djupgående utredning kring brottsoffrets roll redogörs i avsnitt 2.2 samt 3.2.

slagsmål under berusning eller varit tillsammans med okända människor under förhållanden som typiskt sett kan medföra en risk att skadas genom brott.²⁴

Den viktologiska forskningen kan även användas inför stiftandet av lagar, beslut om resursfördelning samt särskilda satsningar inom de olika institutioner som brottsoffer kommer i kontakt med. Det i längden kan bidra till ett säkerställande av ett fungerande stöd och skydd för den brottsutsatte individen samt ge rättsliga möjligheter för denne att få upprättelse. Detta är en viktig del i att upprätthålla förtroendet för rättsväsendet hos den enskilde individen.²⁵

2 Straffrättsliga förfarandet

2.1 En utredning av gällande rätt

Till en början ska utredas vilka sorters gärningar på nätet som faller inom de straffrättsliga bestämmelser vilka studeras i denna uppsats. De brott som tas upp är olaga hot enligt 4:5 BrB, sexuella ofredanden enligt 6:10 BrB och ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning som regleras i 5:1-2 BrB.

2.1.1 Olaga hot

I bestämmelsen om olaga hot framgår att en person kan dömas för olaga hot om denne hotar med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom.²⁶ Syftet med lagrummet är att bereda ett straffrättsligt skydd för den personliga tryggheten. Det krävs att hotet är allvarligt menat och att hotet är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig rädsla för att hotet ska verkställas. Stor vikt fästs därmed vid hur situationen sett sig från den hotades situation och synpunkt. Det krävs inte att hotet uttalas direkt utan det kan även ske genom att gärningspersonen uttalar hotet till en tredje man om det är tänkt och möjligt att offret ska få veta om hotet. Även förmedling av hot genom tredje man räknas som hot. Vad som bör poängteras är att det fortfarande kan röra sig om olaga hot även om den utsatte inte blir rädd för att hotet kommer verkställas eller inte förstår dess allvar. Detta då ett olaga hot endast har som förutsättning att det är *ägnat* att framkalla en allvarlig fruktan hos offret.²⁷ På nätet kan detta vara hot i form av bl.a. mail, inlägg i diskussionsforum, Twitter-inlägg s.k. "tweets" eller kommentarer på någons Instagram-bild

---

²⁴ Granström och Mannelqvist, 2007/08, sid. 34-35.

²⁵ Enarsson och Naarttijärvi, 2015, sid. 558.

²⁶ 4:5 BrB.

²⁷ Prop. 1992/93:141, sid. 30, Jareborg, 2015, sid. 61-62, Schultz, 2013, sid. 44-45.

eller Facebook-sida. I ett rättsfall²⁸ från 2013 dömdes en man för olaga hot då han skrivit hotfulla meddelanden på en chattsajt till 3 olika tjejer. Nedan följer utdrag ur domen där några av mannens hotfulla meddelanden till två av offren lästs upp.

Eric skrev bland annat; "ska dra sönder ditt hår fattar du" kommer till finspång nu o knullar upp dig" och "ful äcklig hora kommer slå sönder dig fattar du".²⁹

Han skrev bland annat att "han skulle krossa hennes huvud med en flaska", att "hon hade tur att han inte spräckte hennes ansikte men att han skulle göra det nästa gång" och att "han visste var hon bodde".³⁰

I tingsrättens domskäl nämns inte huruvida bedömningen gällande om hoten är ägnade att framkalla allvarlig fruktan har någon koppling till att gärningspersonen sagt sig veta var offren bor. Där noteras endast att hoten som innebar att målsägandena allvarligt skulle komma att skadas eller våldtas varit ägnade att framkalla allvarlig fruktan hos målsäganden, för den egna säkerheten. En diskussion som kan lyftas i fall av näthat är om bedömningen skulle bli annorlunda om gärningspersonen i fråga inte vet var målsäganden bor. Sett till lagtext, förarbete och lagkommentarer bör rekvisitet fortfarande anses uppfyllt vid hot om t.ex. misshandel eller våldtäkt. Detta då det ska fästas vikt vid hur situationen sett sig från den hotades synpunkt.³¹ I fall av näthat kan alltså ett brottsoffer som mottar hot på internet mycket väl känna fruktan över att hotet realiserar. Dels i de fall då brottsoffret inte vet vem gärningspersonen är, då det är fullt möjligt att det är någon i offrets närhet, dels då internet innebär stora möjligheter till att få fram information, såsom bostadsadresser, om människor.

2.1.2 Sexuellt ofredande

Bestämmelsen för sexuellt ofredande är uppdelad i två stycken, där det första stycket ger ett särskilt skydd för barn under 15 år och det andra stycket "fångar upp" handlingar som riktas mot vuxna samt mot barn under 15 år men som inte faller in under första stycket. Den är subsidiär till brott mot 6:1-9 BrB. I första stycket konstateras att den som sexuellt berör eller förmår ett barn under femton år att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd döms för sexuellt ofredande.³² Då bestämmelsen är subsidiär till 6:1-9 BrB förstås sexuell beröring som andra sexuella beröringar än sådana som räknas till sexuell handling³³. I

---

²⁸ Mål nr B 17-13, meddelad i Norrköpings tingsrätt. Notera att domen överklagades till Göta hovrätt, HovR B 92-14. Det ansågs inte ha förekommit något som gett anledning till några andra bedömningar än vad som gjorts i tingsrätten.

²⁹ Se tingsrättens domskäl, åtalspunkten 1.

³⁰ Se tingsrättens domskäl, åtalspunkten 2.

³¹ Prop. 1992/93:141, sid. 30, Jareborg, 2015, sid. 61-62, Schultz, 2013, sid. 44-45.

³² 6:10 1st BrB.

³³ Se 6:9 BrB.

förarbetena till 1984 års reform av lagen anges att en beröring har en sexuell inriktning om den söker att reta eller tillfredsställa gärningspersonens sexualdrift. Detta är dock något Jareborg kritiserar då det utesluter fall då beröringen har till syfte att reta barnets eller en tredje persons sexualdrift. Enligt Jareborg bör istället ledande vara om beröringen typiskt sett utgör en sexuell beröring på det sätt som gäller för brott i 6 kap BrB i övrigt, dvs. att den har en för en vuxen person otvetydig sexuell karaktär. Barnets uppfattning eller inställning har ingen betydelse för ett straffrättsligt ansvar och ett eventuellt samtycke ger ingen ansvarsfrihet. Den andra delen av stycket tar upp fall då någon förmår ett barn under 15 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd. Det krävs inte att barnet måste ha utsatts för tvång eller annan otillbörlig påverkan för att medverka men för straffansvar krävs någon form av agerande från gärningspersonens sida. Med ”att förmå” menas att påverka den andre, även om gärningspersonens handlande i sig inte behöver vara vad som är ensamt motiverande för barnet. Det krävs inte att barnet själv företar handlingen utan endast att barnet på något sätt medverkar i handlingen med en sexuell innebörd. Märk att denna är subsidiär till 6:8 BrB som reglerar utnyttjande av barn för sexuell posering.³⁴

Gällande sexuella ofredanden på internet är det främst den andra delen av denna bestämmelse som blir aktuell då den inte kräver någon fysisk interaktion. I ett fall³⁵ från 2014 dömdes en man i 30-årsåldern till bl.a. sexuellt ofredande³⁶ då han tagit kontakt med flickor i åldrarna 9-16 år. Totalt var det 26 flickor som mannen tagit kontakt med. Mannen utgav sig för att vara yngre än sin egentliga ålder och skrev meddelande med sexuellt innehåll samt bad tjejerna skicka bilder och visa sig i webkamera. I de fall mannen dömdes för sexuellt ofredande har han gjort sexuella uttalanden till tjejerna där han ställt intima frågor om tjejernas sexuella erfarenheter, om deras kroppar, underkläder samt insinuerat att han tillfredsställt sig själv under tiden han skrivit till dem.³⁷

I andra stycket regleras handlingar som riktas mot barn och vuxna och gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet.³⁸ Gällande första delen av stycket regleras blottning som ett exhibitionistiskt

---

³⁴ Jareborg, 2015, sid. 136-138, Schultz, 2013, sid. 62-63.

³⁵ HovR B1290-14.

³⁶ Mannen dömdes för grovt utnyttjande av barn för sexuell posering i 6 fall, utnyttjande av barn för sexuell posering i 5 fall, försök till utnyttjande av barn för sexuell posering i 26 fall, sexuellt ofredande i 47 fall och olaga hot i 2 fall.

³⁷ Dömdes för sexuellt ofredande i 47 fall, för utdrag ur konversationer där sexuellt ofredande bedömts föreligga se bl.a. åtalspunkterna 2, 6, 7, 8, 16 och 17.

³⁸ 6:10 2 st. BrB.

beteende. Det krävs inte att det ska vara någon grad av offentlighet, det räcker med att händelsen sker i enrum inför en enda person. Inte heller krävs att gärningen orsakat obehag i det enskilda fallet om den är sådan att den typiskt sett kan väcka obehag. Den andra delen av stycket omfattar den som genom ord³⁹ eller annat handlande ofredar en person på ett sätt som typiskt sett kränker personens sexuella integritet. Det krävs därmed inte att någon kränkning måste skett i det enskilda och offrets uppfattning av vad som är kränkande har inte heller någon avgörande betydelse. Det innebär att i de fall en person känner sig kränkt av en handling som vid en bedömning inte anses ägnad att kränka personens sexuella integritet rör det sig inte om ett brott enligt denna lagregel. Till hjälp i denna bedömning tas omständigheter såsom mot vem handlandet företas samt tid- och miljöförhållanden. Viss hänsyn måste också tas till om gärningen riktas mot en vuxen eller ett barn. Samhällets toleransnivå för vad som anses kränkande är inte konstant och därför måste en bedömning göras i det enskilda fallet. För båda dessa former krävs att brottet är riktat mot en viss person.⁴⁰

Exempel på hur detta kan se ut på internet kan vara när gärningspersonen skickar oönskade bilder på sitt könsorgan, eller som i tidigare nämnda rättsfall där personen skriver till offret på ett sådant sätt att det framgår att denne tillfredsställer sig själv under tiden som gärningspersonen skriver/pratar med offret.

2.1.3 Förtal

Förtal ligger inte under allmänt åtal enligt 5:5 BrB, dvs. generellt kan talan endast väckas av målsäganden om det inte föreligger sådana omständigheter att det omfattas av undantagen.⁴¹ Med förtal menas den som utpekar någon som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Bestämmelsens andra stycke föreskriver dock en ansvarsfrihet vid intressekollisioner. Där framgår att om personen i fråga var skyldig att lämna ut sådana uppgifter eller att det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt, samt att denne visar att uppgiften var sann eller att det fanns skälig grund för den, kan ansvarsfrihet föreligga.⁴²

Brottet i detta fall består i att någon lämnar ut en nedsättande uppgift om någon, till en tredje person. Med en uppgift menas att det är ett påstående som är så bestämt att dess sanningshalt kan prövas och med ”att lämna” menas både fall då gärningspersonen själv

---

³⁹ Användande av könsord eller andra sexuella uttryck och påståenden mot en annan person faller utanför lagens tillämpningsområde förutsatt att syftet är något annat än rent sexuellt, t.ex. som en form av svordom.

⁴⁰ Jareborg, 2015, sid. 128-130, Schultz, 2013, sid. 62-64.

⁴¹ Se 2.1.1. angående den utvidgade möjligheten att väcka allmänt åtal vid förtal och förolämpning.

⁴² 5:1 BrB.

framställer uppgiften samt fall då denne sprider den på något sätt. Att uppgiften är ”bestämd” menas att det inte rör sig om värdeomdömen såsom åsikter om en person.⁴³ Det krävs inte att uppgiftslämnaren medvetet riktat sig till tredje man utan det räcker med att en tredje person är närvarande och uppfattar uttalandet. Hur mycket uppgiften spridits ligger inte till grund för straffansvar men det kan påverka svårighetsgraderingen och straffmätningen. Notera att förtal endast kan riktas mot fysiska, levande personer. Dvs. förtal kan inte riktas mot företag eller andra sorters kollektiva enheter, men om ett yttrande uppfattas så ett en eller flera bestämda personer inom t.ex. en förening eller ett företag pekas ut, kan förtalsbrott gentemot personerna föreligga.⁴⁴ Med uppgift menas inte endast ett bestämt påstående utan det kan även ske i form av spridning av en bild. Här görs en bedömning av vilka omständigheter som föreligger för bildens publicerande. Att lägga ut en nakenbild på en hemsida anses vanligen inte utgöra förtal, det behövs då generellt något mer som gör att det med bilden anses vara en nedsättande uppgift.⁴⁵ Detta kan t.ex. vara genom en bildtext eller att bilden läggs ut på en hemsida för prostitution, vilket skulle innebära att den nedsättande uppgiften ligger i att denna person skulle vara någon som prostituerar sig. I ett fall från HD då en man filmat sig själv och en kvinna under ett samlag ansågs den brottsliga gärningen vara att mannen lagt ut filmen på en hemsida för pornografiska filmer och däri förmedlat det felaktiga intrycket att kvinnan gett sitt samtycke till inspelningen och publiceringen.⁴⁶

För att det ska anses vara förtal krävs att uppgiften är ägnad att utsätta en person för andra människors missaktning. Då detta är en generell bedömning innebär det att om uppgiften är sådan att den typiskt sett innebär att en person kan komma att utsättas för andras missaktning kan det röra sig om förtal i det enskilda fallet oavsett om uppgiften fått sådana konsekvenser eller inte. Dessa ”andra” som hänvisas till är inte bara vad som kan sägas vara allmänt rådande uppfattningar i samhället utan det tas också hänsyn till vilka personer som får en missaktning för personen, t.ex. personer på orten, inom samma samhällsgrupp eller förening som den utpekade. Ett exempel på detta är att en medlem i en nykterhetsförening kan förtalas genom att beskyllas för att ha ägnat sig åt viss förtäring, medan detta enligt generella samhällsnormer kanske inte anses uppfylla kriterierna för förtal.⁴⁷

Ansvarsfrihetsregeln i andra stycket innebär att uppgifter som utgör förtal i vissa situationer inte bedöms som brottsliga. Den innebär dock inte att det faktum att personen kan

---

⁴³ Prop. 1962:10, sid. B 125, Jareborg, 2015, sid. 95-96, Schultz, 2013, sid. 76-78.

⁴⁴ Schultz, 2013, sid. 77-78.

⁴⁵ Jareborg, 2015, sid. 96.

⁴⁶ NJA 2015 sid. 86.

⁴⁷ Prop. 1962:10, sid. B 126, Jareborg, 2015, sid. 93.

visa på att uppgiften är sann innebär att personen automatiskt går fri. Stycket om ansvarsfrihet riktar snarare in sig på situationer där olika intressen ligger i konflikt. Situationer där uppgifter kan lämnas utan att anses vara förtal kan vara vittnesförhör, polisförhör, arbetsgivaromdömen, tjänstgöringsintyg eller nyhetsförmedling, den sista bör dock ses i ljuset av de pressetiska publiceringsreglerna.⁴⁸ Genom praxis har fastställts att i de fall uppgiften fått stor spridning kan det innebära att det anses vara grovt förtal.⁴⁹

Förtal på internet kan ske både i form av påståenden och bilder som läggs upp i kränkande sammanhang. Två fall⁵⁰ av detta har skett på Instagram, en plattform för bildpublicering, då kontoinnehavare publicerat bilder på andra personer utan dess vetskap och skrivit kränkande bildtexter till bilderna. I båda dessa fall har ett Instagram-konto skapats i syfte att publicera bilder på andra människor med bildtexter som beskriver offren som horor, slampor, äckliga, pundare, feta, fula osv. I fallet från Göteborg har andra personer uppmanats skicka in bilder på personer med beskrivningar och gärningspersonerna har sedan delat dem via det gemensamt skapade Instagram-kontot, medan det i fallet från Borås är kontoinnehavarna själva som letat upp bilder på sociala medier och själv skrivit texter om offren. I fallet från Göteborg dömdes gärningspersonerna för grovt förtal, bl.a. med hänsyn till den stora spridning som bilderna fått samt det stora antal personer som utsatts (45 målsäganden varav 7 där åtal lagts ned). I fallet från Borås dömdes gärningspersonerna till grovt förtal. Även i detta fall med anledning av bildernas kränkande innehåll och stora spridning samt risken för fortsatt spridning även om kontot stängts ner. I fallet från Borås ogillades dock en åtalspunkt då påståendet om målsäganden i hovrättens mening inte ansågs ägnad att utsätta målsäganden för missaktning. Påståendet om målsäganden löd: *"haft ihop det med sin före detta granne som dessutom har tjej"*.⁵¹ Det framgår dock inte i domskälen hur domstolen resonerat kring detta påstående och varför det inte bedömts utgöra förtal.

2.1.4 Förolämpning

Om en gärning inte bedöms som förtal eller grovt förtal enligt 5:1-2 BrB kan den istället bedömas som en förolämpning enligt 5:3 BrB. Inte heller förolämpning ligger under allmänt åtal enligt 5:5 BrB. Den som gör sig skyldig till förolämpning är den som smädar annan genom

---

⁴⁸ Jareborg, 2015, sid. 98-99, Schultz, 2013, sid. 79.

⁴⁹ Se NJA 1992 sid. 594, NJA 1994 sid. 637.

⁵⁰ Mål nr B 705-13 meddelad i Göteborgs tingsrätt samt HovR B 4683-13 meddelad i Borås. Mål nr B 705-13 även kallat "Instagram-målet" har tagits vidare till högre instans, men då frågor som avgjordes i högre instans i Göteborgsfallet berörde skadeståndsansvar för vårdnadshavare hänvisas till tingsrättens dom för exempel på förtalsbrott som skett på internet. För högre instansers beslut se HD Mål nr T 2909-14.

⁵¹ Se Hovrättens domskäl i HovR B 4683-13.

kränkande tillmäle, beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot personen. En skillnad mot brottet förtal är att förolämpningsbrottet ligger i att uttalandet riktar sig till den berörda personen.⁵² Dvs. det krävs inte att en tredje man får del av uppgiften som vid förtal. Det krävs dock att personen som utsätts lägger märke till smädelsen. Förolämpning kan vara i form av skällsord, öknamn, beskyllning, skymfliga gester eller en föraktfull behandling av en annans kropp såsom att spotta på någon. Notera att brottet förolämpning ofta konsumeras av andra brott där förolämpningar förekommit men då i samband med ett annat brott såsom misshandel enligt 3:5 BrB, sexuellt ofredande enligt 6:10 BrB eller förtal enligt 5:1 BrB. Samtycke vid förolämpning innebär en ansvarsfrihet, förutsatt att samtycket funnits innan gärningen begåtts.⁵³ Då det inte finns någon skrivelse som särskilt anger hur förolämpning skett torde detta innebära att inget hinder föreligger för att bedöma en förolämpning som skett via meddelanden på internet som en förolämpning enligt 5:3 BrB. Om det föreligger försvårande omständigheter kan det bedömas vara grov förolämpning enligt 5:3 2 st.

Två fall då uttalanden bedömts utgöra förolämpningar enligt 5:3 BrB är då personer uttalat kränkningar som anspelat på brottsoffrens hudfärg samt internationella eller etiska ursprung. I det ena fallet⁵⁴ rörde det sig om en för brottsoffret främmande gärningsperson och i det andra fallet⁵⁵ var det en klasskamrat till brottsoffret. Visserligen skedde inte någon av interaktionerna på internet, men då förolämpningar kan ske såväl i text som i tal torde inte detta innebära något hinder för att det skulle utgöra förolämpning om det skett i t.ex. epostmeddelanden eller inlägg på chattforum. Dessa fall gick under allmänt åtal, något som motiverades av att förolämpningarna anspelade på brottsoffrens hudfärg samt nationella eller etiska ursprung.

2.2 Allmänt och enskilt åtal

Det har nu konstaterats vilka sorters gärningar på internet som kan falla in under de olika bestämmelserna. Då brotten olaga hot och sexuellt ofredande går under allmänt åtal medan brotten förtal och förolämpning endast gör det i vissa undantagsfall bör frågan hur detta kan tänkas påverka brottsoffret utredas. Inom straffrätten görs nämligen skillnad på brottsoffrets roll i processen gällande brottmål som går under allmänt åtal enligt 45:1 Rättegångsbalken, RB,

---

⁵² Prop. 1962:10, sid. B 148, Jareborg, 2015, sid. 108-109, Schultz, 2013, sid 92-94.

⁵³ Jareborg, 2015, sid. 108-109, Schultz, 2013, sid 92-94.

⁵⁴ RH 2011:5.

⁵⁵ NJA 1989 sid. 374.

och brottmål som drivs som enskilt åtal enligt 47:1 RB. För att utreda detta studeras brottsoffrets roll i de två processerna och möjligheten att väcka allmänt åtal granskas.

2.2.1 Brottsoffrets roll vid allmänt åtal

Till att börja med bör en kort redogörelse för vad allmänt åtal innebär göras. Brotten förtal och förolämpning ligger inte under allmänt åtal, dvs. åklagaren får generellt inte väcka åtal utan det är endast målsäganden som kan göra detta genom att väcka enskilt åtal. Det finns dock undantag från den generella regeln och åklagare kan väcka åtal om brottet riktats mot en person under 18 år eller i annat fall då det anses påkallat ur allmän synpunkt och målsäganden anger brottet. Åtalet ska då avse förtal och grovt förtal, förolämpning mot någon i dennes myndighetsutövning, förolämpning mot någon med anspelning på ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller sexuella läggning.⁵⁶

Huvudregeln när det gäller åtalsfrågan för brott är att de är s.k. åklagarbrott, dvs. de ligger under allmänt åtal och åklagaren har primär åtalsrätt och målet drivs av åklagaren.⁵⁷ I fall där allmänt åtal väckts och gärningsmannen anses ha begått ett brott mot statens lagar som är skrivna för att skydda individen, dvs. individen tar formen av ett skyddsobjekt⁵⁸, tenderar brottsoffret att hamna lite i skymundan. Brottsoffret blir ett sorts huvudvittne i vad som hänt och denne får sedan själv driva en process om upprättelse genom kränkingsersättning. Burman skriver om hur brottsoffret uppfattas och positioneras vid en brottmålsrättegång och hur brottsoffret i straffprocessen kan placeras i två olika positioner. Den ena där brottsoffret placeras som en individ på samma sida som gärningspersonen och som ligger i konflikt med staten och kollektivet. Med det menas att staten och kollektivets intressen inte får förtrycka brottsoffrets (eller gärningspersonens) rätt till självbestämmande. Här tas åtalsfrågan upp där brottsoffret har mycket små möjligheter att påverka åtalsfrågan då det är åklagaren som beslutar om åtal ska väckas eller inte. Detta självbestämmande är något Burman menar kan ses som en viktig förutsättning för återhämtning och kunna ta kontroll över sitt eget liv efter att ha utsatts för brott. I den andra positionen placeras brottsoffret istället på staten och kollektivets sida. Relationen mellan gärningsperson och brottsoffer ses då som två individer som ligger i konflikt med varandra. Om då staten inför åtgärder i brottsoffrets intresse skulle detta rubba balansen och gärningspersonen skulle då sättas i underläge. I båda dessa fall positioneras brottsoffret antingen som irrelevant, dvs. det är åklagaren som driver processen och brottsoffret används

---

⁵⁶ 5:5 BrB.

⁵⁷ Fredriksson och Malm, 2012, sid. 102.

⁵⁸ Burman, 2011, sid. 289-290.

som vittne, eller en farlig komponent som innebär att gärningspersonens position försämrans. Burman menar på att det visar på ett rådande konfliktperspektiv där det ses som att hänsyn som tas till brottsoffret görs på gärningspersonens bekostnad.⁵⁹

I en straffrättslig process där åklagaren valt att väcka åtal hamnar därmed brottsoffret lite på sidan, antingen för att det inte anses relevant för rättegångens funktion att upprätthålla rättssäkerheten eller så anses det vara en potentiell fara för rättssäkerheten i de fall dennes intressen tas i beaktning. Att målsäganden hamnar lite på sidan är något som också tas upp i en utredning från 2013 där det konstateras att enda sättet för en målsägande att få mer insyn än vad ett ”vanligt” vittne eller person ur allmänheten får är genom att väcka enskilt åtal eller biträda åklagarens åtal.⁶⁰ Träskman för en diskussion kring vilka sätt målsäganden skulle kunna ta en större del i brottmålsrättegången, bl.a. gällande målsägandens möjlighet att välja hur rättsförfarandet ska gå till i det enskilda fallet, t.ex. genom medling eller traditionell rättegång. Träskman för diskussioner kring rollfördelningen och problematiken i fallet om målsäganden skulle få mer processuella befogenheter och hänvisar bl.a. till argumentet att detta skulle försätta gärningspersonen i underläge, dvs. används det konfliktperspektiv som Burman diskuterar.⁶¹ Detta visar på att brottsoffrets roll då åklagaren väckt allmänt åtal är vida diskuterat och inte helt enkel då flera aspekter behöver tas i beaktning. Gällande brottsoffrets roll vid enskilt åtal kan det dock anses lite tydligare då åklagaren inte längre är delaktig i processen.

2.2.2 Brottsoffrets roll vid enskilt åtal

I de fall där det inte anses påkallat ur allmän synpunkt och det ska väckas enskilt åtal får brottsoffret istället en mycket central del i processen. Detta då det är denne som är ansvarig för att driva hela processen vilket innebär att utreda vem som är skyldig, samla tillräcklig bevisning, framföra yrkanden och ev. anspråk samt dess grund, presentera bevisning och uppge vilka omständigheter som gör rätten behörig.⁶² Här tar alltså brottsoffret över åklagarens roll i allmänna åtal. Dock bör frågan ställas om detta är något som dagens brottsoffer gör, dvs. väcker dagens brottsoffer enskilt åtal? Brå nämner enskilt åtal i sin rapport från 2015, där konstateras att det inte finns tillräcklig statistik på hur många målsäganden som väljer att väcka enskilt åtal men genom uppgifter från Domstolsverket och intervjuer med åklagare kan konstateras att det rör sig om små volymer. Enligt en åklagare som Brå intervjuat kan detta bero på att det kräver

---

⁵⁹ Burman, 2011, sid. 280-282.

⁶⁰ Se SOU 2013:17, avsnitt 6.2.2.

⁶¹ Se Träskman, 2011, sid. 299-310.

⁶² 47:1-2 RB.

stora ekonomiska resurser att driva sitt brottmålsärende på egen hand och om en målsägande inte anser sig ha kunskapen, tid eller ork för att utreda, samla bevis och driva ärendet så är det högst osannolikt att det kommer leda till lagföring. I vissa fall förekommer det, dock är det nästan enbart personer som har ett offentligt rykte, t.ex. lokalpolitiker, som har möjlighet att få ekonomisk hjälp av sin organisation.⁶³

2.2.3 En utvidgad möjlighet att väcka allmänt åtal

Det har nu konstaterats att brottsoffret får olika roller i processen beroende på om talan förs som allmänt eller enskilt åtal. Idag är huvudregeln att ärekränkingsbrotten inte går under allmänt åtal, men rätten har 2014 utvidgats genom en ändring av lydelsen⁶⁴ som innebar en utökad möjlighet för åklagare att väcka allmänt åtal, kravet att det ska vara *särskilt påkallat* från allmän synpunkt ändrades till att det ska vara *påkallat*. I propositionen till lagen tas just internet upp som en anledning till att se över laglydelsen då brottsliga meddelanden såsom t.ex. förtal idag har en större spridning. Att ett meddelande idag har större och snabbare spridning, tillsammans med det faktum att uppgifterna finns kvar på internet en längre tid och är mer lättillgängliga medför svårare konsekvenser för den drabbade.⁶⁵ Med bakgrund av detta anges att:

Allmänt åtal bör kunna väckas när en fällande dom kan förväntas och det finns antingen ett klart samhällsintresse av att brottet beivras eller starka skäl med hänsyn till målsäganden att det allmänna medverkar. Det kan t.ex. vara situationer när en enskild drabbas mycket hårt av att bli förtalad eller förolämpad. Det gäller åtminstone om det framstår som en naturlig insats från samhällets sida att beivra brottet.⁶⁶

Sammanfattningsvis har möjligheten för åklagare att väcka allmänt åtal utvidgats, men det innebär inte att det i alla fall då en person utsatts för förtal eller förolämpning på internet är möjligt att väcka allmänt åtal. Istället görs en bedömning utifrån det enskilda fallet om det utgör ett samhällsintresse som påkallar väckandet av allmänt åtal.⁶⁷ Brå har intervjuat åklagare gällande ändringen i möjligheten att väcka allmänt åtal vid ärekränkingsbrotten. I intervjuerna har framkommit att åklagare inte tror att lagändringen kommer ge någon större effekt, detta eftersom huvudregeln fortfarande innebär att ärekränkingsbrotten är målsägandebrott där allmänt åtal sällan bör väckas.⁶⁸

---

⁶³ Brås rapport 2015:6, sid. 87.

⁶⁴ SFS 2014:222, lagen trädde i kraft 1 juli 2014.

⁶⁵ Prop. 2013/14:47, sid. 25, Åklagarmyndighetens RättsPM 2014:2, sid. 12-13.

⁶⁶ Prop. 2013/14:47, sid. 25-26.

⁶⁷ Enarsson, 2014-15, sid. 881, Åklagarmyndighetens RättsPM 2014:2, sid. 18.

⁶⁸ Brås rapport 2015:6, sid. 13.

2.3 Brottsoffrets rätt till målsägandebitråde

Inom straffrätten finns det möjlighet till stöd för brottsoffret i vissa fall genom förordnandet av ett målsägande biträde. År 1988 kom lagen (1988:609) om målsägandebitråde som ett led i att förbättra brottsoffrens ställning och i förarbetet till lagen föreslogs att målsäganden skulle få rätt till ett eget juridiskt biträde vid förundersökning och rättegång när det rör vissa typer av brott.⁶⁹ Det har skett lite ändringar av lagen sedan dess och framför allt har rätten till målsägandebitråde utvidgats till att omfatta fler brott och inte endast de allvarligaste brotten.⁷⁰ Ett målsägandebitråde har som uppgift att ta tillvara på målsägandens intressen i målet samt ge stöd och hjälp till målsäganden. Målsägandebiträdet kan även hjälpa målsäganden att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren.⁷¹ Målsägandebitråde får förordnas i mål om sexualbrott (6 kap BrB), mål om våldsbrott (3 eller 4 kap, samt 8:5-6 BrB) eller om målet gäller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott om det kan antas att målsäganden har ett behov av biträde. Det kan även förordnas i mål om annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av sådant biträde.⁷² I de fall då åklagaren beslutat att inte väcka allmänt åtal eller att allmänt åtal ska läggas ner får inte målsägandebitråde förordnas.⁷³ I en utredning från Domstolsverket har det visat sig att användandet av målsägandebiträden har haft en kvalitetshöjande effekt på processen.⁷⁴ Det har lett till att målsägandens ställning förstärkts, att de enskilda anspråken ansågs bli bättre utredda och färre skadeståndsanspråk avskilts från brottmålet samt att förhören och bevisningen hållit högre kvalitet då många målsäganden varit tryggare när de biträtts av ett målsägandebitråde.⁷⁵ I en rapport från 2009, skriven av Brå, där tillämpningen av lagen om målsägandebitråde utvärderats med syfte att utreda när målsägandebitråde beviljas framgår en liknande linje som i Domstolsverkets rapport. Nämligen en kvalitetshöjande process då målsägandebiträdet skapar en trygghet hos målsäganden men även avlastar åklagaren med skadeståndsanspråket. Detta har åklagare uttalat sig positivt om då det innebär att åklagaren kunnat lägga mer tid på åtalet.⁷⁶

---

⁶⁹ Prop. 1987/88:107, sid. 16-17.

⁷⁰ Se bl.a. SOU 2007:6, sid. 259.

⁷¹ 3 § lagen om målsägandebitråde.

⁷² 1 § 1-3 pt. lagen om målsägandebitråde.

⁷³ 2 § lagen om målsägandebitråde.

⁷⁴ Domstolsverkets rapport, 1996:2, sid. 6.

⁷⁵ Domstolsverkets rapport, 1996:2, sid. 43-57.

⁷⁶ Se Brås rapport 2009:4.

Även en stor del av de målsäganden som haft tillgång till målsägandebiträde har uppgett att erfarenheterna av målsägandebiträde varit positiva.⁷⁷

I mål om näthat där det kan vara fråga om sexuellt ofredande skulle målsägande ha rätt till målsägandebiträde enligt 1 § 1st. då sexuellt ofredande ligger under 6 kap. BrB. Detta då det idag gäller en stark presumtion för att målsägandebiträde ska förordnas vid fall av sexualbrott, om det inte är uppenbart att behov av biträde saknas eller att målsäganden själv väljer att inte ha ett målsägandebiträde.⁷⁸ Gäller målet olaga hot är det också ett fall då målsäganden har rätt till målsägandebiträde, då enligt 6 § 2st. eftersom olaga hot ligger under kap 4 i BrB och det för brottet kan dömas till fängelse som påföljd. Till skillnad från första punkten anges i lagtext att det här görs en behovsprövning med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller om det föreligger andra omständigheter som kan antas att målsäganden har behov av ett biträde. Behovsprövningen ska ske utifrån en helhetsbedömning av den utsattes situation. Framför allt läggs vikt vid gärningspersonens relation till offret och det menas att rätten till målsägandebiträde ska vara utvidgad särskilt då gärningspersonen är i en relation till offret, t.ex. förälder eller partner. Även fall då det rör sig om en målsägande som befinner sig i utsatt läge, t.ex. är ett barn eller ungdom, har ett handikapp eller befinner sig i beroendeställning till gärningspersonen. Gällande andra omständigheter skulle det kunna vara fall då offret kan tänkas ha ett starkt behov av ett juridiskt biträde för att orka med den efterföljande rättegången och konfrontationen med den tilltalade.⁷⁹

I de fall av näthat då de rör sig om förtal och förolämpning måste prövningen göras mot tredje punkten. Då ett av de rekvisit som ställs upp är att brottet måste vara sådant att fängelse kan dömas till påföljd har brottsoffret endast rätt till målsägandebiträde om målet rör grovt förtal eller grov förolämpning.⁸⁰ I dessa fall tas i beaktning om det förelegat en betydande integritetskränkning och det utifrån målsägandens personliga förhållande till gärningspersonen och omständigheterna i övrigt kan antas att hen har ett särskilt starkt behov av biträde.⁸¹ Möjligen skulle ett ungt brottsoffrets ålder kunna tas i beaktning vid bedömningen om brottet ska anses grovt, och därigenom vara berättigad en prövning av rätten till målsägandebiträde. Men bedöms det inte vara grovt tas inte hänsyn till ett ungt brottsoffrets ålder vid bedömningen

---

⁷⁷ 53 % av de med erfarenhet av att ha medverkat i rättegång som målsägande har haft tillgång till målsägandebiträde och av dem har 69 % uppgivit att deras erfarenheter av målsägandebiträdet varit positiva. Se Brås rapport 2016:1, sid. 149.

⁷⁸ Renfors och Arvill, 2012, sid. 238.

⁷⁹ Prop. 1989/90:158, sid. 6 ff.

⁸⁰ Notera att detta inte är begränsat till brottsbalksbrott utan att i alla mål om brott där fängelse kan dömas till påföljd har innebär en rätt till målsägandebiträde förutsatt att det anses berättigat vid en behovsprövning. I prop. 2000/01:79 (sid 39-40) nämns specifikt överträdande av besöksförbud som ett sådant brott.

⁸¹ Prop. 2000/01:79, sid. 40.

om målsägandebiträde, då rekvisitet om fängelse som påföljd inte uppfylls vid förtal eller förolämpning.

3 Civilrättsligt förfarande

3.1 *En utredning av gällande rätt*

Som det nämndes i inledningen har möjligheten att driva en civilrättslig skadeståndstalan då en person utsatts för näthat uppmärksammas. Schultz skriver mycket om detta och har även gett ut en bok som riktar sig till enskilda personer i syfte att ge vägledning för hur en civilrättslig talan kan drivas. Den reglering som blir aktuell vid en civilrättslig process är Skadeståndslagen (1972:207), SkadestL. I den anges 3 olika sorters skador som kan uppkomma för en annan på grund av gärningspersonens vållande; person- eller sakskada⁸², ren förmögenhetsskada⁸³ och kränkning⁸⁴. Vad begreppen innefattar framgår inte i lagtext utan för det måste istället förarbeten och praxis tas i beaktande. Nedan följer en kort redogörelse för person- och sakskada samt förmögenhetsskada och en mer djupgående redogörelse för kränkingsersättningen då det ofta är den som aktualiseras vid fall av näthat.

3.1.1 **Person- och sakskada samt ren förmögenhetsskada**

Personskada är ett begrepp som vidgats mer de senare åren till att inte endast innefatta fysiska skador såsom brutna ben, sår eller blödningar. Detta då de psykiska men ett offer kan drabbas av har fått mer uppmärksamhet. Exempel på psykiska defekttillstånd är depression och chocktillstånd.⁸⁵ För att det ska räknas som en personskada i form av psykiska men krävs att en medicinsk påvisbar effekt ligger, dvs. det räcker inte med allmänna känslotvingingar som är en normal följd av en händelse t.ex. vrede, rädsla, oro eller sorg.⁸⁶ Med sakskada menas skador som tillfogats fysiska föremål t.ex. en krossad fönsterruta eller en stulen cykel.⁸⁷ Möjligen skulle skadeståndsansvar pga. av vållande av personskada kunna aktualiseras om det uppstått psykiska men, men då krävs att det ska vara så pass allvarliga att de är medicinskt påvisbara och att de kan visas vara en direkt följd av kränkningen som skett mot personen. I övrigt är person- och sakskada till sin natur inte en sådan skada att det är tillämpligt i fall av näthat då de snarare riktar sig till fysiska skador. Med ren förmögenhetsskada menas ekonomisk skada som

---

⁸² 2:1 SkadestL.

⁸³ 2:2 SkadestL.

⁸⁴ 2:3 SkadestL.

⁸⁵ Hellner, 2014, sid. 99, Schultz, 2013, sid. 25.

⁸⁶ Prop. 2000/01:68 sid. 17-18.

⁸⁷ Hellner, 2014, sid. 99, Schultz, 2013, sid. 25.

inte är en följd av tidigare inträffad person- eller sakskada.⁸⁸ Det kan till exempel vara en förlust som uppstår i och med någon förlitar sig på ett felaktigt råd från en värderingsman inför en investering och genom det förlorar pengar eller en företagare som blir utsatt för blockad och därmed får minskade inkomster av rörelsen.⁸⁹ Detta är inte applicerbart i fall då personer utsatts för näthat eftersom det inte rör en ren förmögenhetsskada.

3.1.2 Kränkningersättning

Vad som är mest aktuellt gällande personer som utsatts för näthat är den tredje grunden för skadeståndsansvar – kränkning.

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära skall ersätta den skada som kränkningen innebär.⁹⁰

Ersättning för kränkning är ett ideellt skadestånd som inte förutsätter att fysisk skada ska ha uppkommit.⁹¹ Den riktar sig mot angrepp på den skadelidandes personliga integritet och den avser att kompensera för känslor som offret haft såsom rädsla, skam eller förnedring. Dvs. konsekvenser som inte är medicinskt påvisbara och därmed är personsador. I förarbetena poängteras att ersättningen inte kan suddas ut den kränkning som uppstått utan den är mer tänkt att verka för en känsla av upprättelse hos offret. Rätten till ersättning för kränkning förutsätter att ett brott har begåtts, men det krävs inte att vållaren fälls till ansvar för brottet för att offret ska kunna kräva skadestånd för kränkning. Inte heller har det betydelse om vållaren inte kan dömas till straffrättslig påföljd pga. sin ålder, sinnesbeskaffenhet eller för att brottet är preskriberat. Vad som är avgörande i det här fallet är om den handling som inneburit en kränkning av offrets personliga integritet har vållats genom en brottslig handling.⁹² De gärningar som tagits upp som exempel i avsnitt 2 gällande straffrättsliga förfarandet, skulle alltså kunna drivas som civilrättsliga processer då de inneburit en kränkning av offrets personliga integritet och de har skett genom brottsliga handlingar.

Vid skada orsakad av kränkning görs en objektiv bedömning. Med det menas att offret inte behöver visa på att hen har drabbats av en faktisk konstaterbar skada, som annars krävs vid skadeståndsanspråk, utan offret ska istället visa på att hen har utsatts för ett brott av det aktuella slaget. Det krävs dock att det skett en allvarlig kränkning. Vid bedömningen för detta tas hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, dock kan poängteras att brottet i sig kan vara

---

⁸⁸ 1:2 SkadestL.

⁸⁹ Hellner, 2014, sid. 61, Schultz, 2013, sid. 25.

⁹⁰ 2:3 SkadestL.

⁹¹ Schultz, 2013, sid. 25.

⁹² Prop. 2000/01:68, sid. 48.

förhållandevis lindrigt men kränkingsersättning kan fortfarande utgå om kränkningen anses varit allvarlig.⁹³ Ett exempel på detta anges nedan gällande ett brottsoffer som filmades i smyg under samlag, varpå filmen sedan publicerades på två pornografiska hemsidor utan brottsoffrets vetskap.

3.1.2.1 Bestämmande av ersättningens storlek

I SkadestL finns ett antal parametrar som ska beaktas vid bestämmandet av ersättningen. Där framgår att skadeståndet ska bestämmas efter vad som är skäligt, detta med hänsyn till handlingens art och varaktighet. Omständigheter som tas in i bedömningen är om handlingen haft förnedrande eller skändliga inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.⁹⁴

Att objektivt mäta hur stor skada som uppstått är svårt då det i många fall endast finns skadelidandes uppgifter att gå på, vilka kan variera då olika människor reagerar på olika sätt och det skiljer sig även mellan offer gällande hur någon i ord kan beskriva den kränkning som hen upplever. Utgångspunkten är därför en skönsmässig bedömning som baseras på sociala och etiska värderingar samt vilken sorts kränkning handlingen typiskt sett kan anses ha inneburit för den skadelidande. I förarbeten nämns även att det måste finnas utrymme för att frånga denna schablon om det i det enskilda fallet framkommer att kränkningen varit lindrigare eller allvarligare än normalt.⁹⁵ I förarbetena anges att vissa typer av brott allmänt sett innebär svårare kränkningar av den personliga integriteten bl.a. sexualbrott, våldsbrott eller upprepade övergrepp. Dock är dessa riktade mot de fysiska brotten och det är svårare att hitta stöd för ersättning när det kommer till skada pga. kränkning som skett vid näthat. Detta eftersom de brott som, i vart fall ofta, aktualiseras vid näthat är ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning och det saknas underlag för hur de bör ”värderas”.⁹⁶

I en dom⁹⁷ från HD, behandlas bestämmandet av skadestånd för kränkning enligt 2:3 SkadestL. Målet handlade om en man som, utan kvinnans vetskap, filmat när de haft samlag och sedan publicerat denna video på två olika pornografiska hemsidor. Båda parter gick vid tiden för filmens publicering i gymnasiet. I filmen kunde båda parter kännas igen, dels genom

---

⁹³ Schultz, 2013, sid. 26, Hellner, 2015, sid. 77.

⁹⁴ 5:6 SkadestL.

⁹⁵ Prop. 2000/01:68, sid. 51.

⁹⁶ Schultz, 2013, sid. 26, Brås rapport 2015:3, sid. 63-64.

⁹⁷ NJA 2015 sid. 86.

att ansiktena syntes i vissa delar av filmen samt att namnet på videon kunde förknippas med den tilltalade. Kvinnan fick vetskap om filmen efter några dagar då hennes vänner visade den. Mannen tog bort filmen från båda sajterna när han konfronterades av målsäganden. Den hade vid det laget fått ca 2000 visningar på den ena sajten och ca 500 på den andra. Kvinnan fick frågor från andra elever i skolan om hon gjort filmen frivilligt, kallades för ”porrstjärnan” och fick ta emot andra kommentarer om hennes medverkande i filmen. Pga. detta gick kvinnan inte i skolan utan fortsatte sina studier hemifrån under en tid. Målsäganden yrkade på att kränkingsersättningen skulle bestämmas till 130 000kr samt 6000kr för sveda och värk. Tilltalade medgav att utge ersättning om 20 000kr för kränkning men bestred skadeståndet i övrigt. Frågan i HD rörde alltså vilken ersättning inom ramen 20 000-130 000 kr som tilltalade skulle betala till målsägande. HD resonerade att tilltalades handling inneburit en allvarlig kränkning av målsägandes anseende och självkänsla eftersom tilltalade genom att publicera filmen på pornografiska hemsidor har förmedlat det felaktiga intrycket av att målsäganden samtyckt till inspelningen och publiceringen filmen. HD konstaterade även att tilltalade kränkt målsägandes privatliv då filmen avser en privat angelägenhet i form av ett samlag mellan parterna.⁹⁸ Gällande vad som anses nedsättande av anseende konstaterade Hovrätten, HovR, att det inte går att bortse från att det med tiden har blivit mer socialt accepterat att vara mycket öppen och utåtriktad med sina sexuella vanor.⁹⁹ Detta är inte något som HD berör i sina domskäl, däremot konstateras att med anledning av målsägandens låga ålder ska kränkningen anses vara av allvarligare slag.

Viss vägledning togs från ett tidigare rättsfall där det rörde en kvällstidnings löpsedel som antydde att en partiledare skulle medverka i en erotisk film. Kränkingsersättningen bestämdes där till 50 000kr. HD konstaterade att det i detta fall rörde förtal genom text och eftersom filmer har en större genomslagskraft är det att se som ett allvarligare angrepp på anseendet och privatlivet än om det sker i tal eller skrift. Att filmen visades på pornografiska hemsidor innebär att den var ägnad att väcka särskild uppmärksamhet. Kränkingsersättningen bestämdes till 70 000kr.¹⁰⁰

Ett brottsoffer har alltså möjlighet att föra en civilrättslig process i de fall denne utsatts för kränkningar på nätet. Men då den civilrättsliga processen är annorlunda jämfört med den straffrättsliga innebär det också att brottsoffret får en annan roll.

---

⁹⁸ Se HDs domskäl punkt 5 och 8.

⁹⁹ Se HovRs domskäl under ”Skälig kränkingsersättningen i förevarande fall”, andra stycket.

¹⁰⁰ Se HDs domskäl punkt 9-11.

3.2 Brottsoffrets roll i tvistemålsprocessen

Till skillnad från brottmålet där partsförhållandet är staten som representeras av åklagaren mot den misstänkte gärningspersonen ställs i civilrättens tvistemål istället två parter mot varandra, utan inblandning av staten mer än att den bereder ett forum för parterna att lösa konflikten i. Det civilrättsliga förfarandet är präglad av tanken att parterna ska komma överens om något. Ett tydligt exempel på detta är att ett sammanträde för förlikning kan hållas innan beslut om huvudförhandling tas. Förlikningens syfte är att parterna ska kunna komma överens om en uppgörelse på frivillig väg med hjälp av rättens ordförande. Att det är brottsoffret som är den drivande parten i form av käreande märks även i fråga om bevisning då det är käreanden som påstår sig ha blivit kränkt och därmed också har bevisbördan.¹⁰¹

Här bör noteras att även om det är brottsoffret som har bevisbördan ska detta inte jämföras med åklagarens bevisbörda i brottmålet. Detta då beviskraven skiljer sig markant. I straffrätten krävs att det står utom rimlig tvivel att den tilltalade är skyldig, men inom civilrätten är kravet ställt lägre. Vilket beviskrav som gäller varierar och Schultz tar upp ett exempel när en gärningsperson skrivit kränkande saker om en annan. Om gärningspersonen då säger sig ha fått sitt användarkonto på forumet kapat och att någon annan använt det, kan det i vissa fall räcka för en fällande dom om det drivs som en civilrättslig talan om skadestånd. Detta även om det inte når upp till beviskraven för en brottmålsprocess.¹⁰²

Som framgått är det brottsoffret själv som blir den drivande parten vid en civilrättslig process, men denne har också möjlighet att anlita ett ombud enligt 12:1 RB och kostnaden för ombud faller enligt huvudregeln i 18:1 RB på den förlorande parten. Detta innebär alltså att brottsoffret genom att driva en civilrättslig talan tar en ekonomisk risk att behöva stå för motpartens kostnader för ombud i det fall att domstolen dömer till gärningspersonens fördel och det inte angetts något annat, t.ex. att varje part svarar för sina egna kostnader. Detta är något som Schultz menar kan undvikas genom att målet handläggs som ett s.k. förenklat tvistemål. Detta då huvudregeln är att parterna står för sina egna kostnader oavsett målets utgång men med vissa undantag.¹⁰³ Med förenklat tvistemål menas mål där värdet av det som yrkas inte uppenbart överstiger hälften av ett prisbasbelopp,¹⁰⁴ detta enligt 1:3d RB.

Ett brottsoffer som genom en civilrättslig process driver ett mål om kränkning har alltså möjlighet att anlita ett eget ombud och därigenom få ett stöd liknande målsägandebiträdet vid

---

¹⁰¹ Schultz och Wiklander, 2013, sid. 36-37.

¹⁰² Schultz och Wiklander, 2013, sid. 29-30.

¹⁰³ Schultz och Wiklander, 2013, sid. 32.

¹⁰⁴ Prisbasbeloppet enligt Socialförsäkringsbalken (2010:110) har beräknats till 44 800kr för år 2017.

brottmål. Men det innebär då i de flesta fall kostnader för brottsoffret, förutsatt att denne inte uppfyller något av de undantag som gäller för förenklade tvistemål som innebär att motparten får stå kostnaden för t.ex. ansökningsavgift, en timmes rådgivning eller resa.¹⁰⁵

4 Diskussion

Det kan nu konstateras att det finns två vägar att gå för en privatperson när denne har utsatts för någon form av näthat likt det som anges i denna uppsats, antingen genom allmänt eller enskilt åtal då brottsoffret blir målsägande i ett brottmål eller genom en civilrättslig process då brottsoffret blir kändepart i ett mål om skadestånd. Förutom att olika regler gäller i de olika förfarandena kan också konstateras att brottsoffret får olika roller i processerna. I straffrätten då en åklagare driver allmänt åtal kan argumenteras för att brottsoffret hamnar på sidan av och blir ett vittne snarare än personen som utsatts för brottet i fråga. Detta kritiserats för att göra brottsoffret irrelevant för målets gång och i längden rättssäkerheten då denne har små möjligheter att påverka åtalsfrågan eftersom det är åklagaren som beslutar om det. Det har även argumenterats för att en större roll till brottsoffret snarare är ett hot mot rättssäkerheten då mer stöd åt brottsoffret skulle göras på gärningspersonens bekostnad. I de fall då brottsoffret istället driver ett enskilt åtal kan det liknas vid dennes roll i ett civilrättsligt förfarande. Det är då brottsoffret som är den drivande parten och som är ansvarig för att samla in bevisning och driva processen i domstol. Detta förutsatt att denne inte anlitar ett eget ombud.

Det har visats att båda förfaranden är fullt möjliga för ett brottsoffer som utsatts för näthat, men de har båda vissa brister som bör tas upp för en närmare granskning ur ett brottsofferperspektiv. Inom civilrätten kommer brottsoffrets utsatthet i processen att diskuteras och inom straffrätten kommer talan om enskilt åtal, de höga beviskrav som råder inom straffrätten samt den begränsande rätten till målsägandebiträde att diskuteras.

4.1 *Brottsoffrets utsatthet vid civilt mål*

Som tidigare utretts finns en möjlighet för ett brottsoffer att driva sin talan genom en civilrättslig process och kräva skadestånd för kränkning. Rent processtekniskt är detta fullt möjligt, något som Schultz tydligt visar. Däremot anser jag att en skadeståndsrättslig talan kan vara olika lämpad beroende på om det rör sig om ett svagt eller starkt brottsoffer. Är brottsoffret en offentlig person som t.ex. har ett parti, en tidning, stort företag etc. bakom sig ger det brottsoffret ”muskler” för att driva en skadeståndsrättslig process. Brottssoffret kan få

---

¹⁰⁵ För en mer ingående analys av rättegångskostnaderna vid förenklade tvistemål se Almkvist och Elofsson, 2013.

ekonomiskt stöd men även stöd i form av publicitet som skulle kunna användas i ett led av upprättelse. I ett fall från HD ansågs det utgöra förtal då en kvällstidning tryckt löpsedlar och en artikel om en partiledare som skulle ha ställt upp och gjort en erotisk film, en uppgift som var falsk.¹⁰⁶ Även om det i detta fall även blev en straffrättslig dom kan den enligt mig illustrera den kapacitet som finns hos en offentlig person som har t.ex. ett politiskt parti bakom sig. Partiledaren hade dels haft en ekonomisk möjlighet att driva en civilrättslig process samt anlita ett eget ombud, men hen hade även möjligheten att genom sin publika roll själv gå ut och dementera tidningens uppgifter och på så sätt få upprättelse. Detsamma gäller om t.ex. stora bloggare utsätts, möjligen har inte alla det ekonomiska stödet, men de har ett forum där de själva kan bidra till sin egen upprättelse genom att med egna ord dementera eller förklara de uppgifter som spridits om dem. Det faktum att de är någorlunda publika kan även vara drivande kraft i att faktiskt driva ett civilt mål i frågan, t.ex. som syfte att föregå med gott exempel för sin läsarkrets.

I de fall brottsoffret är en privatperson, utan något ekonomiskt eller emotionellt stöd från en förening eller liknande menar jag att den civila processen inte är fullt lika möjlig. Att en person som fått utstå hot, kränkningar eller sexuella ofredanden från en gärningsperson sedan ska driva en civil process i form av en tvist är inte i enlighet med ett brottsofferperspektiv. Detta bl.a. då brottsoffret inte får tillgång till de stödfunktioner som finns tillgängliga i straffrätten, såsom rätten till målsägandebiträde. Brottsoffret blir även själv ansvarig för sin egen upprättelse, något jag inte anser rimligt då denne utsätts för brott. Det har visats genom forskning¹⁰⁷ att personer som utsätts för näthat har visat symptom såsom ångest, depression, lägre självkänsla och dålig psykosocial anpassning. Jag ser inte hur en enskild individ som utsätts för grova kränkningar av den personliga integriteten ska ha energi och drivkraft för att samla in bevisning, framställa yrkanden och sedan driva en tvist i domstol mot den person som utsatt offret för lidande. Jag menar också på att en civil process riskerar att förminska brottsoffrets upplevelser, dvs. personen har inte utsätts för ett brott utan det har ”endast” uppstått en tvist mellan två personer. Brottsoffret tappar genom detta sin roll som offer och blir snarast sedd som en part i en tvist vilket jag tror, även om det säkerligen finns människor som tycker det känns lättare att se sig som en part än som offer, kan minska tron för rättsväsendet. Detta i den bemärkelsen att personen själv måste se till sin rättvisa och att ”rättsväsendet ändå inte gör något”.

---

¹⁰⁶ NJA 2003 sid. 567.

¹⁰⁷ Se avsnitt 1.4.2.

Sammanfattningsvis menar jag att den civilrättsliga processen i vissa fall kan vara mycket framgångsrik, men jag ser inte att det bör vara det primära tillvägagångssättet för någon som utsatts för näthat. Som jag tidigare skrivit kan det mycket väl vara en bra process för s.k. starka brottsoffer, men för de ”svaga” brottsoffren ser jag inte detta som en möjlig process. Jag menar att istället för att försöka täppa igen hål i straffrätten med civilrättsliga förfaranden bör straffrätten istället ses över och förbättras, då med ett brottsofferperspektiv.

4.2 Stor börda läggs på brottsoffret vid enskilt åtal

En del i straffrätten som bör ses över är huruvida enskilt åtal uppfyller de behov som kan finnas hos ett brottsoffer. Som det konstaterats tidigare ligger endast olaga hot och sexuellt ofredande under allmänt åtal, medan förtal och förolämpning presumeras vara ett s.k. målsägandebrott där målsäganden driver enskilt åtal. Detta med undantag för om det anses påkallat ur allmän synpunkt att åklagaren väcker allmänt åtal i det enskilda fallet. Sverige har ett traditionellt starkt skydd för tryck- och yttrandefriheten, något som kan anses medföra att den personliga integriteten och lagstiftningen för den har fått stå tillbaka.¹⁰⁸ I fall av näthat kan detta anses ha skett genom att det endast i de mer allvarliga fallen av kränkningar på nätet kan motiveras att staten som företräds av åklagaren gör en inskränkning på yttrandefriheten genom att väcka allmänt åtal. Mer allvarliga fall kan vara då kränkningar når mer intima delar av privatlivet, då offren är unga, eller annars särskilt utsatta.¹⁰⁹

Ur ett viktimologiskt perspektiv kan dock denna begränsade möjlighet till att väcka allmänt åtal medföra stora svårigheter för brottsoffer att få upprättelse. Vid allmänt åtal är det polisen som samlar in bevisning och i egenskap av brottsbekämpande myndighet har de idag en relativt stor möjlighet att få ut uppgifter från sociala medier såsom t.ex. Facebook eller Instagram. Just Facebook och Instagram har i sina användarvillkor angett att de förbehåller sig rätten att lämna ut användaruppgifter till brottsbekämpande myndigheter.¹¹⁰ För en enskild individ ser jag däremot att det kan föreligga svårigheter. Dels bör här ses till den kunskap som krävs för att kunna samla in bevisning i dessa frågor. Brottsoffret behöver dels veta vilka sorters uppgifter som behöver samlas in i bevishänseende, men även hur denne får tag på dessa och vad de ska styrka i målet. Då den enskilda individen inte heller är en brottsbekämpande myndighet ser jag även en svårighet att i praktiken få ut vissa uppgifter som kan styrka dennes talan. Fortsättningsvis rör det sig ofta om mycket integritetskränkande fall och trots att

---

¹⁰⁸ Enarsson och Naartjärvi, 2015, sid. 568.

¹⁰⁹ Enarsson och Naartjärvi, 2015, sid. 575.

¹¹⁰ Enarsson, 2014-15, sid. 884-885.

brottsoffret fått ut uppgifter som kan användas som bevisning är det inte en garanti att denne kommer orka driva målet. Redan i förarbetet till BrB diskuterades just den enskildes möjlighet att väcka åtal och det noterades att den enskilde överlag saknar möjlighet att utföra den utredning som krävs vid åtal om ärekränkning.¹¹¹ Av det som framgår i Brås rapport om kränkningar på nätet, nämligen att antalet målsäganden som väljer att väcka enskilt åtal är få,¹¹² kan en slutsats dras gällande att det som diskuterades i förarbetet till BrB fortfarande kan anses vara fallet för många målsäganden idag. Genom att brottsoffret driver enskilt åtal blir också denne själv ansvarig för sin egen upprättelse utan någon hjälp från staten i form av åklagaren. Detta är något jag anser kan innebära en ökad misstro mot rättssystemet och en motvilja hos brottsoffret att vända sig till t.ex. polis eller åklagare igen, då denne haft en negativ upplevelse tidigare.

Som framgått balanserar åtalsregeln mellan rätten till yttrandefrihet och den personliga integriteten. Jag menar att trots det faktum att det ur en viktimologisk synpunkt kan anses vara till nackdel för den enskilde så bör den begränsade möjligheten till att väcka allmänt åtal för ärekränkingsbrott ses ur ett samhällsperspektiv. Ur ett normperspektiv kan de motiveras att ärekränkingsbrotten inte faller under allmänt åtal om de inte anses särskilt allvarliga. Den del i regleringen där möjlighet att väcka allmänt åtal ges i de fall det rör brott mot barn och unga anser jag dock att möjligheten bör användas i så stor utsträckning som möjligt då barn och unga endast genom sin låga ålder kan anses vara en särskilt utsatt grupp på internet. Det bör i andra fall, som det görs idag, ske en bedömning utifrån det enskilda fallet om det kan anses motiverat och proportionerligt att staten, i form av åklagaren som väcker allmänt åtal gentemot den enskilda individen, inskränker yttrandefriheten.

Även om den inskränkta möjligheten till att väcka allmänt åtal visserligen skapar en problematik sett ur ett viktimologiskt perspektiv så kan det alltså inte anses motiverat eller proportionerligt att inskränka yttrandefriheten genom att låta ärekränkingsbrott gå under allmänt åtal som norm.

4.3 Höga beviskrav vid brottmål

Inom straffrätten och civilrätten råder olika beviskrav, där det i straffrätten är högre ställt.¹¹³ Det har genom rättspraxis utvecklats ett begrepp som beskriver det beviskrav som idag finns

---

¹¹¹ Prop. 1962:10, sid. C 185.

¹¹² Brås rapport 2015:6, sid. 87.

¹¹³ Schultz, 2013, sid. 29.

inom straffrätten – ”ställt utom rimlig tvivel”.¹¹⁴ Praktiskt sett innebär det att det ska framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig.¹¹⁵ Men något som Lambertz påpekar är att bevis bortom rimligt tvivel inte betyder bevis bortom varje tvivel. Detta då det skulle innebära att lagen tappar sitt syfte som samhällsskydd. Om bevisen mot en person är så pass starka att det som talar för den åtalades del endast är en långsökt möjlighet, ”det är visserligen möjligt, men inte det minsta troligt”, torde inte dessa innebära att beviskravet utom rimligt tvivel inte är uppnått.¹¹⁶ Huvudlinjen är dock att det i brottmål är mycket högt ställda beviskrav för en fällande dom.

Vad innebär då detta för fall av näthat? Precis som vid de fysiska brotten är det samma beviskrav, men här kan en problematik uppstå i form av att domstolen inte helt säkert kan veta att det var just den tilltalade som skrev de kränkande orden. Detta även om den tilltalades spårats genom t.ex. användarkonto eller IP-adress. Detta då det är fullt möjligt att någon använt den tilltalades kontouppgifter, dator, telefon etc. Det höga beviskravet för brottmål finns bl.a. som ett slags skydd för att oskyldiga inte ska dömas, en grundprincip som inte bör ändras på. Hur ska då problematiken kring svårigheten att nå upp till beviskraven hanteras? Kan en lösning liknande skadeståndsrättens strikta ansvar användas? Dvs. personer har strikt ansvar över vad som sker med sin egendom och sina konton. Nej, jag menar på att detta inte är en tillfredsställande lösning då den inte är särskilt rättssäker. Dels uppstår problem med personer som använder sig av offentliga datorer såsom datorer på bibliotek, skolor eller arbetsplatser etc. Det faller på sin egen orimlighet att t.ex. ett bibliotek skulle ha strikt ansvar för allt som skickas från en dator stående hos dem eller att en arbetsgivare skulle ha strikt ansvar över allt som en anställd skriver från en dator som företaget äger. Gällande vad som skickas från ens mailkonto ser jag inte heller ett strikt ansvar som en lösning då det faktiskt är fullt möjligt att få sitt mailkonto hackat eller att någon använder en annan ovetande persons uppgifter och skapar ett mailkonto i deras namn. Det jag kan se som en lösning på problematiken att identifiera gärningspersoner är att lägga resurser på utredningen och därigenom få fram ett brett utredningsmaterial som tillsammans kan styrka att det är just den tilltalade som utfört gärningarna i fråga.

I ett mål¹¹⁷ från hovrätten som tidigare nämnts visas att en grundlig förundersökning kan uppbringa så pass mycket bevisning att det tillsammans kan göra att det anses vara utom

---

¹¹⁴ Se bl.a. NJA 1980 sid. 725, NJA 1982 sid. 164, NJA 1991 sid. 83, NJA 1992 sid. 446, NJA 1993 sid. 68.

¹¹⁵ Gregow, 1996, sid. 510.

¹¹⁶ Lambertz, 2009, sid. 3.

¹¹⁷ HovR B92-15, för den tekniska bevisningen se domskäl i tingsrättens dom B 17-13 från Norrköpings tingsrätt.

rimlig tvivel att det var just den tilltalade som utfört gärningarna. I målet då en man har kränkt och hotat fyra brottsoffer på chattforum tar domstolen upp frågan gällande om någon kan ha använt tilltalades kontouppgifter. På tre av fyra åtalspunkter fälldes den tilltalade mot hans förnekande, på den fjärde stod ord mot ord och förutom att den tilltalade hade bilder på brottsoffret i sin telefon fanns ingen annan bevisning. I de tre fall då den tilltalade fälldes fanns även skärmdumpar¹¹⁸ över konversationerna som styrker själva hoten och kränkningarna. Den tilltalade menade att någon fått tag på hans mobiltelefon, att det inte var han på de profilbilder som fanns på användarkontona, att någon annan kommit åt hans konton samt att någon okänd använt sig av familjens trådlösa wi-fi. Därigenom hade en sökning på IP-adressen resulterat i träffar som visat att hans dator ha använts. Den tilltalade förnekade alltså inte vad brottsoffren utsatts för, men han förnekade att det gjorts av just honom. Den tekniska bevisning som användes i målet är omfattande. De olika företagen som administrerar chattforumen och mailkontot lämnade ut uppgifter om de olika kontona som använts, de IP-adresser som använts samt kontoaktiviteten under den tid som kränkningarna och hoten pågått. Den tilltalade gjorde gällande att ingen haft tillgång till hans lösenord för hans mail vilket domstolen ansåg styrkte åklagarens bevisning om att det faktiskt var den tilltalade som startade dessa chattkonton där mailadressen krävdes vid registrering.

Ett annat mål¹¹⁹ som nyligen avgjordes där en man fälldes för att ha begått ett stort antal grova sexuella övergrepp mot barn över internet är särskilt intressant i bevishänseende. Mannen använde sig av flera olika mail- och användarkonton och menade att han gett ut uppgifter om vissa konton till andra personer som därmed kunnat förfoga över dem. Han menade att det därmed inte kunde bevisas att det var han som utfört gärningarna. Detta motbevisades genom en rad omständigheter, bl.a. hänvisades till det utredningen visat i användandet av de olika chattkontona. De olika kontona användes endast i ett fall samtidigt och dialogen tyder då på att det är samma personer som chattar som båda identiteterna. Detta tillsammans med andra omständigheter såsom modus operandi, dvs. tillvägagångssättet och språkbruket i kontakten med brottsoffren följde samma mönster samt det faktum att det i många av kontakterna använts material på andra offer som endast den tilltalade hade förfogande över ansågs visa på att det endast var den tilltalade som utfört gärningarna.

Dessa mål menar jag visar på hur en grundlig förundersökning där resurser satsats på att ta fram information om användarkonton, IP-adresser, kontoaktivitet m.m. kan innebära att beviskravet för brottmål faktiskt uppnås. Genom att tilldela större resurser till polis för att kunna

---

¹¹⁸ En skärmbild på det som syns på skärmen för tillfället.

¹¹⁹ Mål nr B 1602-15 meddelad i Borås Tingsrätt.

utföra mer omfattande arbeten vid insamling av bevis i fall av näthat kan det bidra till utförligare förundersökningar som gör att bevisningen i målen når upp till det höga beviskrav som finns inom straffrätten. Detta kan då skapa en ökad möjlighet att få gärningspersonen fälld och därigenom ge fler brottsoffer upprättelse för vad de utsatts för. Visserligen är denna satsning möjligen inte kännbar hos brottsoffret då det snarare berör förundersökningsarbetet, men en desto tydligare och mer konkret förändring är en utökad rätt till målsägandebitråde.

4.4 En utökad rätt till målsägandebitråde

Som konstaterats i 2.3 gällande brottsoffrets rätt till målsägandebitråde är inte rätten absolut, utan beroende av vilken sorts mål det rör samt vad brottet kan få för påföljd. Sett till de brott som utretts i denna uppsats, sexuellt ofredande, olaga hot, förtal och förolämpning är det endast två av dem, sexuellt ofredande och olaga hot som ger brottsoffret rätt till målsägande. Detta förutsatt att åklagaren väljer att väcka åtal. Om inte måste brottsoffret själv driva processen genom enskilt åtal och då har denne inte rätt till målsägandebitråde alls, oavsett brottets möjliga påföljd. För förtal och förolämpning som inte är grov har konstaterats att det inte finns möjlighet att få målsägarbiträde förordnat då det för brotten inte är föreskrivet fängelse som påföljd.

Målsägandebiträdet är tänkt som en stödperson för brottsoffer i syfte att stärka deras ställning i rättsväsendet. Men vilka offer är det egentligen som ges rätten till detta stöd? I en rapport från Brå där uppdraget varit att bl.a. analysera vilka brottstyper som målsägandebitråde förordnas vid framkommer det att ärenden som rör misshandel ligger i topp. Därefter följer våldtäkt och sedan grov misshandel.¹²⁰ Det rör sig alltså om offer till vad jag kallar för fysiska brott, dvs. där det funnits en fysisk interaktion mellan gärningsperson och brottsoffer. I förarbetet till den första regleringen om målsägandebitråde kan utläsas att grundtanken är att ge personer som utsatts för sexualbrott stöd då rättsprocessen kan vara påfrestande bl.a. då brotten ofta inneburit en djup kränkning av brottsoffrets personliga integritet.¹²¹ För utvidgningen av rätten till målsägandebitråde angavs brottsoffrets behov av juridiskt biträde för att orka med efterföljande rättegång och konfrontation med den tilltalade som skäl.¹²² Det har konstaterats i avsnitt 2.3 att den känslomässiga stödfunktion som ett målsägandebitråde har kan bidra till en ökad rättssäkerhet. Detta då brottsoffer som haft målsägandebitråde visats kunna ge tydligare förhör och bevisning samt att fler målsäganden fortsatt processen och inte dragit tillbaka anmälningar i rädsla eller oro för att t.ex. möta den tilltalade. Målsägandebiträdet har också en

---

¹²⁰ Brås rapport 2009:4, sid. 22-23.

¹²¹ Prop. 1987/88:107, sid. 17-18.

¹²² Prop. 1989/90:158, sid. 7.

rättsteknisk funktion i formen av att agera ombud målsäganden i vissa fall, t.ex. vid en talan om skadestånd. Båda dessa stödfunktioner menar jag är viktiga i syfte att stärka brottsoffer och skapa ett förtroende för rättsväsendet.

Men i fall då brottsoffer utsatts för näthat i den form som tagits upp i denna uppsats anser jag att den rätt till målsägandebiträde som idag finns lagstadgad är för snäv. Den känslomässiga stödfunktionen som det argumenterats för är en särskilt stark anledning till att rätten bör utökas. Studier har visat på att brottsoffer som utsatts för näthat dels i stor utsträckning visat på symptom som ångest och depression, dels inneburit att de dragit sig undan från de arenor där näthatet skett. Genom ett målsägandebiträde som kan fungera som en informationskälla gällande hur processen går till etc. men som även kan bidra med känslomässigt stöd skulle rehabiliteringen av brottsoffret kunna starta redan innan rättegången har börjat.

Det kan diskuteras om inte målsägandebiträden innebär att det blir en sned fördelning mellan tilltalade och målsägande pga. att brottsoffret har både staten och sitt eget biträde på sin sida.¹²³ Jag håller dock inte med i detta resonemang. Detta eftersom brottsoffret, redan då brottet begås, sätts i en underordnad position gentemot gärningspersonen pga. brottsoffret fått sin integritet kränkt av denne. Väl i domstolen kan även målsäganden få utstå flera och ibland upprepade frågor från åklagare, försvarare och ibland även domstolen och därigenom finns en risk att målsäganden känner sig ifrågasatt i sina uppgifter från alla håll.¹²⁴ Genom att ha ett målsägandebiträde vid sin sida kan då tryggheten hos brottsoffret öka, utan att det på något sätt missgynnar den tilltalade.

Det är framför allt i våldsbrott såsom misshandel och våldtäkt som målsägandebiträde förordnas. Det rör sig alltså om fysiska brott där det skett en fysisk handling mellan gärningsperson och brottsoffer, som är djupt integritetskränkande. Jag anser att det är helt korrekt att målsägandebiträde förordnas i dessa fall, men jag vill även peka på att behovet av stöd också finns i fall då det inte rört sig om fysisk interaktion, dvs. näthat. Kränkningar på nätet menar jag är en djup integritetskränkning som dessutom inte nödvändigtvis slutar när brottsoffret tar sig ur situationen, likt fysiska brott då det ”direkta överfallet” slutar när brottsoffret inte längre är inom räckhåll för gärningspersonen. När det rör sig om näthat har det en annan räckvidd. Det kan följa brottsoffret överallt där det finns internetuppkoppling. Och i fall då brottet ligger i spridning av t.ex. falska eller kränkande uppgifter eller bilder så kan det kränkande innehållet ligga kvar på internet även efter en eventuell dom. Detta menar jag gör att

---

¹²³ Se Träskman, 2011, sid. 299-310.

¹²⁴ Prop. 1987/88:107, sid. 18.

näthat är en sådan djup integritetskränkning att rätten till målsägandebiträde bör vidgas till att omfatta merparten av dessa fall.

Genom målsägandebiträden kan även problematiken som diskuterades tidigare gällande enskilt åtal att, om inte lösas helt, åtminstone bereda möjligheten till att ge mer stöd åt brottsoffret i de fall då åklagaren väljer att inte väcka åtal. Istället för att brottsoffret då ska försöka navigera rättssystemet själv kan ett målsägandebiträde vara en lämplig lösning. Att målsägandebiträden företrätt brottsoffret är inte heller något som är främmande idag då det sker i fall då skadeståndstalan avskiljs från brottmålet.

Jag menar inte på att ett förordande av målsägandebiträde ska vara normativt i alla fall av näthat, men möjligheten bör vidgas i dessa fall och det ska göras en bedömning i det enskilda fallet om det utifrån omständigheterna kan anses befogat att brottsoffret får tillgång till ett målsägandebiträde. Jag vill även klargöra att detta inte ska förväxlas med att målsägandebiträde skulle förordnas vid rena tvistemål där individen endast väckt en skadeståndstalan gentemot gärningspersonen. Den utvidgade rätten till målsägandebiträde berör endast den straffrättsliga processen.

5 Slutsats

Jag vill börja med att påpeka att rättsväsendet endast är en liten del i vårt samhälle och det kan sägas vara den sista instansen för när det redan har gått fel. Dvs. ett problem i samhället kan inte lösas endast utifrån en ny lagstiftning utan det krävs stora förändringar och insatser inom alla delar av samhället, och rättsväsendet är snarare den institution som är tänkt att fånga upp de fall då det gått fel trots samhällets insatser. Kränkningar baserade på människors utseende, härkomst, sexuella läggning, kön etc. är inte är ett nytt fenomen. Det har dock vuxit genom att internet skapar fler och större arenor för det. Detta innebär att det i grund och botten krävs en förändring i människors attityder gentemot varandra och det är något som idag sker på många olika plan och inom många olika områden, såsom utbildning och fortsatt arbete med HBTQ-personers rättigheter, rasism, jämställdhetsfrågor etc.

Inom just rättsväsendet och lagstiftningen kan det konstateras att fall av näthat kan hanteras genom både en straffrättslig- och civilrättsligprocess. Men det finns också viss problematik inom båda förfarandena; civilrätten innebär att en stor arbetsbörda läggs på brottsoffret och denne kan i viss mån tappa sin roll som offer. Den kan fungera som en bra väg för t.ex. en offentlig person som har stora medel att driva sin egen tvist, men den innebär också att stödet i form av ett målsägandebiträde helt faller bort. Inom straffrätten finns det dels en problematik gällande de mål som ska drivas som enskilt åtal, men även de höga beviskraven

och den begränsade rätten till målsägandebiträde är del av den problematik som en straffrättslig process innebär.

Vid en jämförelse av de två förfarandena menar jag att, ur ett brottsofferperspektiv, bör målen om näthat drivas genom en straffrättslig process. Att ett brottsoffer som utsatts för en sådan kränkning av integriteten som i fall av näthat ska driva en egen skadeståndstalan gentemot gärningspersonen menar jag går emot vad brottsofferperspektiv förespråkar. Visserligen är det fullt möjligt för en privatperson att författa en tydlig stämningsansökan och precis som Schultz skriver behöver det inte vara särskilt dyrt. Jag har dock svårt att se detta som ett alternativ sett till brottsoffrets behov av stöd efter att ha fått sin integritet kränkt av gärningspersonen. Dels då det riskerar att förminska brottsoffret upplevelser genom att ses som en tvist och inte att ett brott skett gentemot denne, dels då brottsoffret inte får tillgång till stödfunktioner såsom målsägandebiträde eller ens en åklagare som kan driva processen. Särskilt sett till de studier som funnit ett samband mellan att utsättas för näthat och utveckling av psykisk ohälsa och dålig psykosocial anpassning ifrågasätter jag om brottsoffer överlag har de förutsättningar att driva en egen civilrättsligprocess. Trots att straffrätten även den har brister menar jag att näthatet bör hanteras inom den, särskilt då det finns större möjligheter till stöd inom den, dels genom att det finns en juridiskt skolad i form av en åklagare som kan driva processen i fall av allmänt åtal men även möjligheten att få målsägandebiträde förordnat. Visserligen är det högre beviskrav i brottmål, men genom att rikta fler resurser till polisens arbete i att utreda och samla in bevisning kan beviskravet nås. Vad som bör poängteras är att till skillnad från många fysiska brott där det ofta rör sig om ögonvittnen och parternas egna utsagor så finns det vid fall av näthat väldigt ofta spår i form av IP-adresser, aktivitetsloggar, användaruppgifter sparade på plattformarna som använts. Att nå beviskravet handlar därmed inte så mycket om att bevisen inte finns, snarare att de inte samlas in i tillräcklig utsträckning. Detta är något som kan utvecklas genom att rikta resurser till polisens arbete med uthämtning av sådana uppgifter.

Istället för att försöka komma runt problematiken i straffrätten genom att ta mål via en civilrättslig process menar jag istället att det bör läggas fokus på att utveckla det straffrättsliga systemet och då särskilt genom en utökad rätt till målsägandebiträde. Genom en utökad rätt till målsägandebiträde ges fler brottsoffer möjligheten att få både juridiskt, men även känslomässigt stöd genom hela processen. Det kan skapa en trygghet hos brottsoffret som innebär att brottsoffret dels kan få bättre möjligheter att rehabiliteras, dels att det kan innebära tydligare vittnesmål och förhör och därigenom bidra till en ökad kvalitet i utredningen av målet. Detta i sin tur kan bidra till ett ökat förtroende för rättsväsendet.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Regeringens propositioner (Prop.)

Prop. 1962:10.

Prop. 1987/88:107 om målsägandebiträde.

Prop. 1989/90:158 om utvidgad rätt till målsägandebiträde m.m.

Prop. 1992/93:141 om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada.

Prop. 2000/01:79 Stöd till brottsoffer.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2013/14:47 Några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område.

Prop. 2013/14:94 En ny brottsskadelag.

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada: slutbetänkande.

SOU 2007:6 Målsägandebiträdet – ett aktivt stöd i rättsprocessen.

Rättspraxis

NJA 1980 sid. 725.

NJA 1982 sid. 164.

NJA 1989 sid. 374.

NJA 1991 sid. 83.

NJA 1992 sid. 446.

NJA 1993 sid. 68.

NJA 2003 sid. 567.

HD Mål nr T 2909-14.

NJA 2015 sid. 86.

RH 2011:5.

HovR B 4683-13.

HovR B92-14.

HovR B1290-14.

Mål nr B 705-13 meddelad i Göteborgs tingsrätt.

Mål nr B 17-13 meddelad i Jönköpings tingsrätt.

Mål nr B 1602-15 meddelad i Borås tingsrätt.

Litteratur

Almkvist, Gustaf och Elofsson, Niklas, Rättegångskostnader i förenklade tvistemål, i *Svensk juristtidning*, 2013, sid. 150.

Burman, Monica, Brottsoffer i straffrätten, i *Lernestedt, Claes och Tham, Henrik, Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts Juridik, Sverige, 2011, sid. 279-298.

Dunkels, Elsa, *Nätmobbing, näthat och nätkärlek: Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet*, Gothia Fortbildning, Sverige, 2016.

Enarsson, Therese, Utsatthet på nätet. Möjligheter till rättslig upprättelse vid ärekränkningar på nätet, i *Juridisk Tidskrift*, nr 4 2014/15, sid. 874-893.

Enarsson, Therese och Naarttjärvi, Markus, Näthat och det positiva ansvaret under europakonventionen. Viktimologiska hänsyn och normativa utgångspunkter, i *Europarättslig Tidskrift*, nr 3 2015, sid. 556-576.

Friberg, Sandra, Brottsoffer och kriminalpolitiken. Skadeståndsrättsliga perspektiv, i *Lernestedt, Claes och Tham, Henrik, Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts Juridik, Sverige, 2011, sid. 335-358.

Goodey, Jo, *Victims and Victimology: Research, Policy and Practice*, första uppl, Pearson Education Limited, England, 2005.

Granström, Görel och Mannelqvist, Ruth, Rättsvetenskap och Viktimologi, i *Juridisk Tidskrift*, nr 1 2007/08, sid. 28-43.

Gregow, Torkel, Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn, i *Svensk juristtidning*, 2009, sid. 509-523.

Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, nionde uppl., Norstedts Juridik, Sverige, 2014.

Jareborg, Nils m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, andra uppl., Iustus förlag, Sverige, 2015.

Keats Citron, Danielle, Civil Rights in Our Information Age, i *Levmore, Saul och Nussbaum, Martha, The offensive Internet: Speech, Privacy, and Reputation*, Harvard University Press, USA, 2010.

Keats Citron, Danielle, Cyber Civil Rights, i *Boston University Law review*, Vol. 89:61, 2009, sid. 61-125.

Kowalski, Robin m.fl., Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth, i *Psychological Bulletin*, vol. 140, nr 4, sid. 1073-1137.

Lagerbäck, Björn, *Brottsoffer – deras reaktioner och behov*, Nr 1 av serien Kunskapsskrifter om brottsoffer, Brottsofferjourenas riksförbund, Sverige, 2006.

Lambertz, Göran, Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål, i *Svensk juristtidning*, 2009, sid. 1-14.

Raskaukas, Juliana och Stoltz, Ann, Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents, i *Developmental Psychology*, vol. 43, nr 3, 2007, sid. 564-575.

Renfors, Cecilia och Sverne Arvill, Ebba, *Rättshjälpslagen och annan lagstiftning om rättsligt bistånd*, 3e uppl., Norstedts Juridik, Sverige, 2012.

Schultz, Mårten och Wiklander, Gustav, *Näthat – Rättigheter och möjligheter*, Karnov Group Sweden AB, Sverige, 2013.

Suler, John, The Online Disinhibition Effect, i *Cyber Psychology and Behavior*, vol. 7, nr 3 2004, sid. 321-326.

Övriga källor

BBC News, Blog death threats spark debate,

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/6499095.stm>, hämtad 2016-09-20 kl. 16.07, Uppdaterad 2007-03-27 kl. 11.20.

Brås rapport 2009:4, Målsägandebitråde. En beskrivning av lagens tillämpning.

Brås rapport 2015:6, Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet.

Brås rapport 2016:1, Nationella trygghetsundersökningen 2015. Om utsatthet, otrygghet och förtroende.

Domstolsverkets rapport 1996:2, Målsägandebitråde: en utvärdering av tillämpningen av lagen om målsägandebitråde, m.m.

UN, General Assembly, Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34, 29 November 1985. För inofficiell svensk översättning se www.brottsoffermyndigheten.se.

Åklagarmyndighetens RättsPM 2014:2, Förtal och ärekränkning.